

A gyűlöletbeszéd elleni harc a polgári jog eszközeivel

TMDK dolgozat

Kézirat lezárva: 2014. november 19.

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS.....	3
2. A NEMZETKÖZI JOG ÉS AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK SZEREPE A GYŰLŐLETBESZÉDDEL SZEMBENI FELLÉPÉSBEN	5
2.1. Nemzetközi standardok.....	5
2.2. Az EJEB joggyakorlata	8
3. POLGÁRI JOGGAL A GYŰLŐLETBESZÉD ELLEN?	12
3.1. Az Alkotmánybíróság álláspontja.....	12
3.2. A régi Ptk. vonatkozó rendelkezései és joggyakorlata	14
3.3. Az új Ptk. megalkotása előtti kísérletek	17
3.3.1. A T/3719. számú törvényjavaslat.....	17
3.3.2. A T/6219. számú törvényjavaslat.....	18
4. A HATÁLYOS JOGSZABÁLYI KÖRNYEZET	21
4.1. Változások az Alaptörvényben.....	21
4.2. Az új Ptk. 2:54. §-a	24
4.3. Kritikai észrevételek és javaslatok a 2:54. §-hoz.....	25
4.3.1. A védendő közösségek köre.....	25
4.3.2. A tényállásszerű magatartás és annak egyénre történő átsugárzása	27
4.3.3. Az igényérvényesítés lehetőségei és korlátai.....	29
4.4. A közösséghez tartozással összefüggő személyiségi jog érvényesítése iránt indított perek.....	31
5. ÖSSZEGZÉS: LEHETSÉGES FORGATÓKÖNYVEK A 2:54. § ÉS A KÖZÖSSÉGI PEREK JÖVŐJÉRŐL.....	34
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	36

*„Minden méltóságtól megfoszthatnak,
de emberi méltóságomtól nem.”*

/Juhász Gyula/

1. BEVEZETÉS

A gyűlöletbeszéd korlátozása kis túlzással a jogászok „örökzöld” témája, és változó intenzitással ugyan, de időről időre visszatérően fellángol köztük a késhegyre menő vita a korlátok megfelelő megvonásával kapcsolatban. A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon már a Csemegi-kódexben is ismeretes volt az izgatás büntetése formájában, és komoly *curiai* joggyakorlata alakult ki, amit csak a kommunizmus térhódítása borított fel némileg, ideológiai töltetet kapva ugyanis a fennálló államrend ellen fellépőket rendelték büntetni általa. A szólásszabadság demokratikus, modern jogállamban elfogadható, alkotmányos határai körüli vita így csak a rendszerváltás után kezdődhetett el.¹

A jogalkotó ki is használta eme változások adta lehetőséget, s igyekezett aktívan alakítani a gyűlöletbeszéd körébe sorolható bűncselekmények körét. Ennek érdekében több új tényállással is kibővítette a Büntető Törvénykönyvet, majd számos kísérletet tett a közösség elleni izgatás elkövetési magatartásainak kiszélesítésére, továbbá a polgári jog területén is megpróbálta érvényre juttatni törekvéseit, ezeket azonban más-más, mégis mindig egyazon mögöttes indok miatt sorozatosan halálra ítélte az Alkotmánybíróság. Ez az ok a büntetőjog *ultima ratio* jellegénél fogva nem volt más, mint a véleménynyilvánítás szabadságának aránytalan korlátozása², a polgári jog területén tett kísérletek esetében pedig leginkább a szabályozás mikéntje vezetett aránytalanságokhoz és számos más problémához. Világossá vált tehát, hogy csak az Alkotmány célirányos módosításával küszöbölhetne volna ki a jogalkotó ezeket az aggályokat, ám azt sokáig nem tudta keresztülvinni. Az új Alaptörvény elfogadása és annak negyedik módosítása azonban már átszakította ezt a gátat is, s mindezek folyamánaként meg is történtek az első lépések a gyűlöletbeszéd elleni küzdelem sikerének érdekében, melyek érdekes módon nem a büntető, hanem a polgári jog területén hoztak jelentős változásokat, az új Polgári Törvénykönyv (Ptk.) elfogadása és a Polgári perrendtartás (Pp.) módosítása révén.

A dolgozat célja, hogy bemutassam ezt az évtizedes harcot és értékeljem az annak eredményeként kivívott új szabályozást. Ennek érdekében betekintést nyújtok a nemzetközi jog által meghatározott általános elvárásokba, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyűlöletbeszédrel kapcsolatos ítélezési gyakorlatába, mely a későbbiekben még különös jelentőséggel bírhat a magyarországi változások megítélése tekintetében. Ezt követően a

¹ KOLTAY ANDRÁS (szerk.): *A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon – Alkotmányos és jogalkalmazói megközelítések, európai kitekintéssel*. Budapest, 2013, CompLex Kiadó, 11.

² 30/1992. (V. 26.), 12/1999. (V. 21.), 18/2004. (V. 25.), 95/2008. (VII. 3) AB határozatok.

gyűlöletbeszéd polgári jogi szankcióinak létjogosultságát vetem vizsgálat alá az Alkotmánybíróság álláspontját is felhívva, továbbá egy meghatározó jogeseten keresztül szemléltetve ismertetem a régi Ptk. jogalkalmazók általi hibás értelmezéséből fakadó problémákat is. Utóbbi kapcsán a helytelen bírósági gyakorlat által indukált, a polgári jog területén tett korábbi szabályozási kísérleteket is bemutatom. Zárásképpen pedig a hatályos szabályozást, az új Ptk. és a módosított Pp. vonatkozó rendelkezéseit ismertetem, rámutatva azok esetleges hibáira és a felmerülő alkotmányos aggályokra, valamint ezek orvoslásának lehetőségeire.³

³ Külön köszönettel tartozom dr. Szalay Róbertnek, a Győri Ítélőtábla polgári ügyszakos bírójának, aki értékes gondolataival segítséget nyújtott az új szabályozás kapcsán felmerülő jogalkalmazási problémák feltárásához és megértéséhez.

2. A NEMZETKÖZI JOG ÉS AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK SZEREPE A GYŰLÖLETBESZÉDDEL SZEMBENI FELLÉPÉSBEN

2.1. Nemzetközi standardok

Már a téma kifejtésének kezdetén érdemes leszögezni, hogy a nemzetközi jog csupán az általános elvek, elvárások, irányok körvonalazására törekszik, azonban nemigen ad egyértelmű iránymutatást arra, hogyan kellene megalkotni a gyűlöletbeszéddel kapcsolatos jogi szabályozást. Minden egyes nemzetközi szerződés mást és mást hangsúlyoz e szabályozás mikéntjében, az pedig végképp nyitva marad, hogy a polgári jogi szankciók alkalmazása mennyire lehet elfogadható e körben. Részben talán azért, mert Európában sehol sincs ilyesfajta beavatkozás, legfeljebb antidiszkriminációs és sajtótörvényekkel lépnek fel a büntetőjog eszközein túl.⁴ A büntetőjogi elvárások körülhatároltabbak ugyan, de azokat az eltérő védett jogi tárgy (köznyugalom) miatt értelemszerűen nem alkalmazhatjuk a polgári jog területén, emellett a büntetőjogi értelemben vett gyűlöletbeszéd kimerítéséhez nem kell eredménynek sem bekövetkeznie. Valamiféle általános köznyugalom-védelmet persze a polgári jog is szolgál, de az alanyi jogok védelme sokkal erősebben jelenik meg.⁵

A számtalan gyűlöletbeszéddel foglalkozó nemzetközi szerződés közül érdemes kiemelni az 1965-ös a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló new york-i egyezményt⁶, mely részletesen rögzíti a közösségeket érintő faji megkülönböztetéssel szembeni fellépés és jogalkotási kötelezettség tartalmát⁷, azonban csak a büntetőjogi aspektusokat tárgyalja megfelelő mélységben. A polgári jog számára az egyezmény 2. cikke hagyja nyitva az utat, mely a részes államok felé közvetített elvárásként azt fogalmazza meg, hogy minden alkalmas eszközzel fel kell lépni a faji gyűlölet terjesztése ellen, s e célból „Minden részes állam bármely személy, csoport vagy szervezet által alkalmazott faji megkülönböztetést minden megfelelő eszközzel – szükség esetén törvényhozás útján is –

⁴ Németországban például viszonylag könnyű megütni a büntetőjogi szabályozás szintjét, ezért ott nem is égető kérdés a polgári jogi szankciók bevezetése.

⁵ GÁRDOS-OROSZ FRUZZINA: *Az új polgári jogi gyűlöletbeszéd-szabályozásáról*. In: *Fundamentum*, 2013/3. sz. 22-23.

⁶ Magyarország az 1969. évi 8. törvényerejű rendelettel hirdette ki.

⁷ Az egyezmény végrehajtásának ellenőrzésére a CERD (Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Faji Megkülönböztetés Elleni Bizottság) felügyelőbizottsága van felhatalmazva. [GÁRDOS-OROSZ FRUZZINA: *Nemzetközi jogi standardok és magyar kísérletek a gyűlöletbeszéd büntetőjogi szabályozására*. In: *Föld-rész*, 2009/3-4. sz. 136-137.]

megtilt és megszüntet.”⁸ A büntetendővé teendő cselekmények körét⁹ leszámítva tehát a választást a jogalkotó kezében hagyja arra nézve, hogy milyen jellegű szankciókat alkalmaz az egyes közösségellenes magatartások szankcionálására.

Ugyanitt érdemel említést a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya is, mely szintén csupán annyit mond ki, hogy törvénnyel kell tiltani a nemzeti, faji vagy vallási gyűlölet bármilyen hirdetését, amely megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgat.¹⁰ Habár a „tilalom” és a polgári jog dogmatikája nem feltétlenül állnak közel egymáshoz.

Az Európai Unió másodlagos jogforrásai között ugyancsak találhatunk több olyan irányelvet, ami felhívható a közösségek védelméért folytatott harcban. A személyek közötti, faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról szóló 2000/43/EK irányelv például a tagállamoknak a gyűlöletbeszéd tárgyához kapcsolódó belső jogalkotása vonatkozásában is irányadó. Az irányelv tilt minden faji vagy etnikai alapú, közvetlen vagy közvetett megkülönböztetést. Ezt kiegészítendő másik antidiszkriminációs irányelv a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról szóló 2000/78/EK irányelv, mely a foglalkoztatás területén rögzíti a hátrányos megkülönböztetés néhány speciális esetének a tilalmát. Említésre méltó az Európai Uniónak a rasszizmus és az idegengyűlölet ellen folytatott küzdelmében fontos szerepet betöltő Európai Alapjogi Ügynökség (*European Agency for Fundamental Rights*) is. Ez a monitoringtestület a rasszizmus és az idegengyűlölet, illetve az azok elleni fellépés tendenciáit vizsgálja, s ezekről jelentést készít.¹¹

Európán belül maradva az Európa Tanács (ET) keretében elfogadott Nemzeti Kisebbségek Védelmének Európai Keretegyezménye¹² hordoz hasonlóképpen idevágó kötelezettségeket. Ebben „A felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy megfelelő intézkedéseket hoznak olyan személyek védelmében, akik hátrányosan megkülönböztetők, ellenséges vagy erőszakos fenyegetések és cselekedetek áldozatai lehetnek, etnikai, kulturális, nyelvi vagy vallási identitásuk miatt.”¹³ „Itt a »megfelelő intézkedés« kifejezés még kevesebb segítséget nyújt

⁸ 2. cikk 1. bek. d) pont.

⁹ 4. cikk: Bizonyos csoportok felsőbbrendűségét hirdető eszme vagy propaganda terjesztése, faji gyűlölet és megkülönböztetés igazolása, előmozdítása, ill. ilyen cselekmények megtételére való izgatás, továbbá különféle szervezetek, közintézmények és állami hatóságok ilyen irányú tevékenysége.

¹⁰ 20. cikk (2) bek.

¹¹ BÁRÁNDY GERGELY: *A gyűlöletbeszéd Magyarországon*. Budapest, 2009, Scolar Kiadó, 153-161.

¹² Magyarország az 1999. évi XXXIV. törvénnyel hirdette ki.

¹³ 6. cikk (2) bek.

ahhoz, hogy a jogalkotó eldöntse, miképp szabályozza a közösséget ért erőszakos fenyegetéseket, illetve mi minősül erőszakos fenyegetésnek.”¹⁴

Fontos megemlíteni az ET Miniszteri Bizottságának működését is. A Bizottság mindenekelőtt az intoleranciáról szóló nyilatkozatában elítéli az intolerancia minden formáját, és az abból fakadó erőszakos cselekményeket, s visszautasít minden olyan ideológiát, amely a személyiség lebecsülését, s az emberek veleszületett egyenlőségének tagadását vallja. Mindennek jegyében fokozottan lép fel a rasszista és totalitárius eszmék, ill. az intolerancia valamennyi formája ellen például a 68/98. számú, a faji, nemzeti és vallási gyűlölet felkeltésével szembeni intézkedésekről szóló határozatában, valamint a gyűlöletbeszédéről szóló R (97) 20. számú ajánlásában is. Utóbbi leírja a gyűlöletbeszéd fogalmát¹⁵, emellett alapelveként rögzíti, hogy az emberi méltóság tiszteletben tartásának és a véleménynyilvánítás szabadságának összeegyeztetésekor a véleménynyilvánítási szabadság szűken értelmezett és objektív kritériumok szerinti korlátozása mellett kell eljárni.¹⁶

A fentiek után az lehet a benyomásunk, hogy hazánk voltaképpen úttörő módjára vágott utat az ismeretlenbe, amikor – a polgári jog eszközeit bevetve – elkötelezte magát a közösségek személyiségi jogainak fokozott védelméért folytatott harc mellett. A jogátvétel gondolata persze gyakran felmerült a különböző döntéshozó szerveknél, mivel a rendszerváltást követően nem állt rendelkezésre olyan sajátos magyar alapjogi hagyomány, amelyet tovább lehetett volna vinni, így értelemszerűen külföldi mintákhoz kellett fordulni inspirációért (kiváltképpen így volt ez a kilencvenes években)¹⁷ – ebben az esetben azonban minta nélkül maradtunk. Ugyanakkor az európai integrációnak köszönhetően már egyre több kritérium köti a magyar jogalkotást, hisz Magyarország egyre több nemzetközi szerződés részese lett az elmúlt évtizedekben. Magyarország számára az egyik legfőbb fogódzót a következőkben bemutatott Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) joggyakorlata jelentheti, döntései ugyanis az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez csatlakozott minden országra, így hazánkra nézve is követendő példát mutatnak.

¹⁴ GÁRDOS-OROSZ: *i.m.* 2013, 23.

¹⁵ Fajgyűlölet, idegengyűlölet, antiszemitizmus vagy más, intolerancián alapuló gyűlölet, különösen az agresszív nacionalizmuson, etnocentrizmuson, ill. a kisebbségekkel, bevándorlókkal és bevándorolt ősökkel rendelkező személyekkel szembeni intolerancián alapuló gyűlölet terjesztése, szítása, hirdetése vagy igazolása.

¹⁶ BÁRÁNDY: *i.m.* 141-143.

¹⁷ KOLTAY: *i.m.* 2013, 11.

2.2. Az EJEB joggyakorlata

Gyűlöletbeszéddel kapcsolatos esetekben – akár csak a soron következő ügyekben – az EJEB által felhívott legalapvetőbb jogforrás az Emberi Jogok Európai Egyezménye¹⁸, még közelebbről annak 10. cikke¹⁹, mely bőbeszédűen védi a vélemény kifejezésének szabadságát (*freedom of expression*). Az alábbiakban ugyan EJEB olyan döntéseit mutatom be, melyekben büntetőügyekként foglalkozott a gyűlöletbeszéddel, azonban azokat a fent említett, ill. a dolgozat későbbi részeiben kifejtett okokból, valamint e döntésekben alkalmazott általános érvényű jogelvek miatt mégis nélkülözhetetlen segítségnek tartom hazánk jogalkalmazói számára az új Ptk. rendelkezéseinek értelmezése és eseti alkalmazása során.

Az időrendben első figyelmet érdemlő eset a *Jersild v. Denmark* ügy. Jens Olaf Jersild, dán újságíró egy hírmagazin adásában egy dán rasszista fiatalokból álló csoportot mutatott be. Az interjúban a fiatalok rasszista és az egyes faji közösségekre nézve lealacsonyító megjegyzéseket tettek. Jersild ellen eljárás indult, melynek következtében pénzbüntetés megfizetésére kötelezték, arra hivatkozva, hogy előre tudhatta, milyen kijelentések fognak elhangozni, sőt viselkedésével bízta is azokra a fiatalokat, ráadásul ellenvélemény sem hangzott el a gyűlölködő megnyilvánulásokkal szemben. Ezzel szemben az EJEB megállapította, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának a fentiekben alkalmazott korlátozása nem szükséges egy demokratikus társadalomban. Továbbá hangsúlyozta, hogy a szerkesztő felhívta a figyelmet arra, hogy Dániában a rasszizmusról nyilvános vita folyik, és a műsorszám e közérdeklődésre való tekintettel készült. Az újságíró célja tehát nem a rasszizmus helyeslése, hanem annak társadalmi problémaként való bemutatása volt, ennek érdekében a Bíróság meglátása szerint megfelelő mennyiségű ellenvélemény is elhangzott a műsorban. Az ítélet arra is kitért, hogy a 10. cikk nem csak a gondolatok és információk tartalmát, hanem azok közvetítési módját is védi, vagyis jelen esetben az interjúkból

¹⁸ Magyarország 1993-ban csatlakozott az egyezményhez.

¹⁹ Emberi Jogok Európai Egyezménye. 10. cikk. Véleménynyilvánítás szabadsága

1. pont: „Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon túl és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. Ez a Cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió-, televízió- vagy mozgókép vállalatok működését engedélyezéshez kössék.”

2. pont: „E kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.”

összeállított hírműsorszámot, mint a sajtó legfontosabb eszközét arra, hogy betöltse „a nyilvánosság őrkutyája” (*public watchdog*) szerepét.²⁰

A *Ceylan v. Turkey* ügyben egy másik kérelmező, Münir Ceylan egy politikai lapban megjelent cikkében azokat az embereket vádolta a Törökországban jelen lévő társadalmi problémákért és háborúkért, akik a választásokon nem a Népi Demokratikus Pártra szavaztak. A kérelmezőt ezért börtönbüntetésre ítélték „gyűlöletre és ellenségeskedésre uszítás” elkövetése miatt, valamint megfosztották politikai jogaitól is. Az EJEB azonban szinte egyhangúan megállapította a 10. cikkben foglalt jogok sérelmét, nem talált ugyanis olyan érdeket, mely igazolta volna ezt a büntetést egy demokratikus államban. Megítélésük szerint a cikk közérdeklődésre számot tartó politikai vélemény volt, s nem ösztönzött erőszakra vagy fegyveres ellenállásra.²¹ A párhuzamos indoklásokban több bíró is leszögezte, hogy az EJEB ítélezési gyakorlata a politikai beszédek megítélésakor az elhangzott beszéd egyes körülményeit, és nem a szavak pontos nyelvi jelentését vizsgálja; vagyis azt, hogy fennállt-e a valós veszélye annak, hogy az önmagukban uszító szavak, kifejezések ténylegesen erőszakhoz vezessenek. A Bíróság gyakorlata szerint ugyanis az egy demokratikus társadalomban még akár az önmagukban uszító szavak vagy kifejezések is védelmet élvezhetnek a 10. cikk alapján.²²

A politikai vélemények szabad áramlásának és közérdeklődésre számot tartó mivoltának védelmébe vetett hitet példázza egy másik Törökországgal szemben lefolytatott eljárás, a *Dink v. Turkey* ügy is. Firat Dink 2003 és 2004 között több cikket is közzétett, melyekben kifejezte véleményét az örmény származású török állampolgárok identitásáról, emellett az örmény-török viszony múltbéli okait is firtatta. Dinket a nacionalista erők perbe fogták, és azt állították, hogy Dink állítása, miszerint „a törökök által megmérgezett tiszta vér ott csörgedezik minden nemes vénában, amely összeköti az örményeket Örményországgal”, mélyen felháborította a törököket. Az újságíró bűnösnek találták a török identitás rossz színben való feltüntetése miatt és hat hónap felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték, a fellebbezési eljárás alatt azonban Dinket megölték. Az ügy ezt követően került az EJEB-hez. Döntésének indoklásában a Bíróság megállapította, hogy a véleménynyilvánítási szabadság nem jelent abszolút jogot, azonban a korlátozás csak akkor lehet jogszerű, ha azt a törvény írja elő, „jogos cél” érdekében történik, és úgy lehet tekinteni, hogy a korlátozás alkalmazása szükséges volt egy demokratikus társadalomban. A 10. cikk azonban tiltja a

²⁰ Jersild v. Denmark (application no. 15890/89, 1994. szeptember 23-i ítélet).

²¹ Ennek kapcsán arra is utaltak, hogy a „nyilvánvaló és közvetlen veszély” fennállása igazolhatja a hatóságok beavatkozását.

²² Ceylan v. Turkey (application no. 23556/94, 1999. szeptember 28-i ítélet).

véleményszabadság korlátozását a politikai viták és a közérdek védelme érdekében. Dink márpedig egy közérdeklődésre számot tartó ügyben, újságíróként fejezte ki a gondolatait. Jelen esetben tehát az államnak nem csupán távol kellett volna tartania magát a korlátozástól, hanem épp ellenkezőleg, pozitív kötelezettsége is lett volna fellépni abban az esetben, ha valaki ezt a véleményt támadja. Az újságírónak a törökség rossz hírének keltése miatti elítélését ráadásul nem indokolta nyomós társadalmi érdek sem.²³

Az előbbiekkal ellentétben *Garaudy v. France* ügy remekül példázza, hogy mi az, ami minden esetben túlmegy a 10. cikk határain. A kérelmező, Roger Garaudy kétszer is megjelentette egy művét, melyben emberiesség elleni bűncselekményeket tagad, faji rágalmazást (zsidó közösség nyilvános becsémrlése) és gyűlöletre uszítást követ el. Mindezekért felfüggesztett szabadságvesztést, ill. pénzbüntetést szabtak ki vele szemben, Garaudy emiatti kérelmét az EJEb azonban be sem fogadta. A Bíróság először is azt hangsúlyozta, hogy nem ő dönt arról, hogy Franciaországban milyen tényállási elemek mellett valósulhat meg a gyűlöletre uszítás, a rágalmazás és a rasszizmus, mivel az a tagállami hatóságok hatáskörébe tartozik; így csupán a 10. cikk fényében értékelheti a döntések megalapozottságát. A Bíróság kimondta, hogy a mű célja valóban a nemzetiszocialista rendszer rehabilitációja, a holokausztt áldozatainak a megvádolása a történelem meghamisításával, s mint ilyen, a legsúlyosabb közösség elleni becsületsértés, a zsidókkal szemben megvalósuló gyűlöletkeltés. Ahhoz pedig sem férhet kétség, hogy a náci-barát politika, ill. a holokauszttagadás nem élvezheti a 10. cikk védelmét.²⁴

Hasonló elvek mentén marasztalta el a kérelmezőt a Strasbourgban székelő bíróság a *Norwood v. the United Kingdom* ügyben. Mark Anthony Norwood egy szélsőjobboldali párt regionális vezetőjeként lakása ablakába kitett egy képet, mely a New York-i lángoló ikertornyokat ábrázolta „Távozzon az iszlám! Védd meg a briteket!” felirattal. Norwoodot később el is ítélték faji és vallási közösség ellenes magatartás tanúsítása miatt. Ezt az ítéletet a fellebbviteli bíróság is fenntartotta, mivel a plakát felhívás volt a muszlim közösség elleni támadásra, és azt fejezte ki, hogy az iszlám vallású emberek fenyegetést jelentenek a brit polgárokra nézve. Az EJEb egyetértett a nemzeti bíróság állításaival, s kimondta, hogy a cselekmény az Egyezmény 17. cikkébe ütközik (joggal való visszaélés tilalma), így az nem élvezheti a 10. cikk védelmét. A 17. cikk célja ugyanis éppen az, hogy megakadályozza a totalitárius célokat valló egyéneket vagy csoportokat, hogy az Egyezmény elveit saját érdekeik szerint kihasználják. Egy ilyen indulatos fellépés egy vallási csoport ellen az

²³ Dink v. Turkey (application nos. 2668/07, 6102/08, 30079/08 et al., 2010. szeptember 14-i ítélet).

²⁴ Garaudy v. France (application no. 65831/01, 2003. június 24-i ítélet).

Egyezményben kifejezett és garantált értékekkel, így különösen a tolerancia, a társadalmi béke és a diszkriminációmentesség elvével is ellentétes.²⁵

Nem utolsó sorban részletesebb említést igényel a *Vejdeland and others v. Sweden* ügy. Tor Fredrik Vejdeland és három társa egy iskolában homoszexuálisokat sértő röplapokat ragasztottak a tanulók szekrényére. Állításuk szerint csak egyfajta vitaindítónak szánták a lapokat, azonban a bíróság elítélte őket nemzeti vagy etnikai kisebbség elleni izgatás miatt. A döntés ellen a felek és az ügyészség is fellebbezett. A legfelsőbb bíróságig jutott ügyben végül börtönbüntetésre ítélték, valamint pénzbüntetés megfizetésre kötelezték a szórólapozókat, akik ezután a strasbourgi bírósághoz fordultak. Az EJEB szerint a szórólapokon olvasható állítások, melyek arra utalnak, hogy a „homoszexualitás deviáns szexuális hajlam”, ill. „erkölcsileg romboló hatással van a társadalomra és felelős a HIV és az AIDS elterjedéséért”, valamint, hogy a „homoszexuális lobby igyekezett lebecsülni a pedofiliát”, önmagukban megvalósítják a gyűlöletbeszédet, anélkül, hogy közvetlenül hívnának fel gyűlölködő cselekvésre. A Bíróság arra is felhívta a figyelmet, hogy a gyűlöletre izgatásnak nem feltétele az erőszakra vagy más bűncselekményre történő felhívás. Az egyes társadalmi csoportokkal szemben megvalósuló rágalmazás és nevetségessé tétel elegendő lehet a szólásszabadság korlátozásához. Mindezek fényében az EJEB megállapította, hogy a szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés ugyanolyan súlyos, mint a faj, bőrszín vagy származás alapján történő diszkrimináció. A korlátozás lehetőségét Svédországban törvény írja elő legitim cél érdekében, még hozzá a jó hírnév és a mások joginak védelme érdekében, továbbá az alkalmazott intézkedések is szükségesnek és arányosnak mondhatók.²⁶

Összefoglalóan elmondható, hogy az elmúlt évtizedekben több olyan döntés született az EJEB gyakorlatában, mely formálja az Egyezmény 10. cikkének értelmezését. A Bíróság joggyakorlatában erősen tükröződik a felfogás, mely szerint a közérdekű információk nyilvánossága alapvető feltétele a véleménysszabadságnak, ezért ennek biztosítását is nagyobb erővel kell kikényszeríteni az államoktól.²⁷ Továbbá megfigyelhettük, hogy vannak védelemre méltatlan tartalmak, melyek korlátozása főként a totalitárius eszmék térhódításának a meggátolását célozza. Fontosak emellett a részes államok hagyományai is, arra nézve, hogy milyen eszközökkel kívánnak fellépni a gyűlöletbeszéddel szemben.

²⁵ Norwood v. the United Kingdom (application no. 23131/03, 2004. november 16-i ítélet).

²⁶ Vejdeland and others v. Sweden (application no. 1813/07, 2012. május 9-i ítélet).

²⁷ Egyébként magyar vonatkozású ügyeket is találhatunk, ezek azonban nem a gyűlöletbeszéddel foglalkoznak, elemzésükre ezért nem tértem ki. Lásd bővebben: GÁRDOS-OROSZ FRUZSINA: *Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikkének kiterjesztő értelmezése a magyar vonatkozású ügyek kapcsán*. In: *Föld-rész*, 2009/2. sz. 42-47.

3. POLGÁRI JOGGAL A GYŰLÖLETBESZÉD ELLEN?

Láthattuk, hogy Európában tágabb kereteket szabnak a közösségsértő megnyilvánulásokkal szembeni, büntetőjogi eszközökkel való fellépésnek, mint azt az új magyar Büntető törvénykönyvbe (Btk.) foglalt közösség elleni uszítás tényállása²⁸ engedi. S noha a nemzetközi jog elvárásai homályosan nyilatkoznak erről a témakörrel, mégis arra engednek következtetni, hogy a polgári jognak igenis lehet keresnivalója a gyűlölködő kifejezések korlátozásánál.

Az ilyesfajta, különböző csoportokkal szembeni előítélet által motivált cselekményeknek szentelt kiemelt figyelem legfőbb indoka mégis az, hogy az ilyen jellegű magatartások különösen bomlasztóan hatnak a társadalomra; hiszen a gyűlölet vezérelte cselekmények sajátossága éppen abban fogható meg, hogy a sértett által képviselt egész csoport irányába azt az üzenetet közvetítik, hogy a csoport bármely tagja áldozata lehet hasonló cselekménynek. Ezért a gyűlölet vezérelte cselekmények nem csupán a konkrét sértettre gyakorolnak hatást, hanem az általa képviselt csoport valamennyi tagjára, a teljes közösségre.²⁹

Mindezt figyelembe véve nem véletlen, hogy a magyar jogalkotói törekvések is egy szigorúbb szabályozás megteremtésére irányultak az elmúlt évtizedekben. A következőkben ezeket a törekvéseket, ill. azok indokait ismertetem, részben az Alkotmánybíróság (AB) vonatkozó gyakorlatára is alapozva.

3.1. Az Alkotmánybíróság álláspontja

A polgári jog eszközeivel való fellépés gondolata a gyűlöletbeszéddel szemben már nem új keletű a magyar jogi gondolkodásban. 1992-ben az AB a gyűlöletbeszéd büntetőjogi határainak leszűkítése mellett kifejezetten hitet tett a polgári jogi védelmi eszközök, konkrétan a nem vagyoni kártérítés alkalmazhatósága mellett, miközben a büntetőjogi védelem kiegészítése számára is nyitva hagyta a kaput: „a közösségek méltósága a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos korlátja lehet. Nem zárja ki tehát a határozat azt, hogy erről a törvényhozó akár a gyűlöletre uszítás tényállásán túlmenő büntetőjogi védelemmel is gondoskodjék. A közösségek méltóságának hatékony védelmére azonban más

²⁸ 2012. évi C. tv. a Büntető Törvénykönyvről. 332. § „Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzet ellen, valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport ellen, vagy a lakosság egyes csoportjai ellen – különösen fogyatékosokra, nemi identitásra, szexuális irányultságra tekintettel – gyűlöletre uszít, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

²⁹ BALOGH LÍDIA – DINÓK HENRIETT – PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: *Jog által láthatatlan? A gyűlölet-bűncselekmények szabályozási kérdései és gyakorlati problémái*. In: *Fundamentum*, 2012/4. sz. 91.

jogi eszköz, például a nem vagyoni kártérítés alkalmazási lehetőségeinek bővítése is alkalmas.”³⁰

A taláros testület e megállapítása tehát arra buzdította a jogalkotót, hogy további próbákat tegyen a közösségek emberi méltóságának, ill. személyiségi jogainak védelme érdekében. Az AB azonban mindezek ellenére következetesen védte a véleménynyilvánítás szabadságát és egy általános értelemben megfogalmazott követelményrendszerrel³¹ határozta meg a gyűlöletbeszéd elleni büntetőjogi fellépés alkotmányos kereteit. Így nem bizonyult büntethetőnek például a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő vagy lealacsonyító kifejezés nagy nyilvánosság előtti használata, vagy más ilyen cselekmény elkövetése³²; gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény elkövetése³³; más gyűlöletre izgatása vagy erőszakos cselekmény elkövetésére való felhívása, mások becsmérése vagy megalázása, ill. annak állítása, hogy a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási hovatartozás alapján valamely személy vagy a személyek egy csoportja alsóbb- vagy felsőbbrendű³⁴; sem az önkényuralmi rendszerre emlékeztető testmozdulat tételé³⁵.

A '92-es határozatban foglalthoz képest az fent említettek ellentmondásosnak hathatnak, azonban idézve egy későbbi határozatba foglaltakat világossá válik az AB álláspontja: „A büntetőjognak nem feladata az alkotmányos értékek átfogó védelme, hanem csupán az, hogy ezen értékeket a különösen súlyos sérelmekkel szemben védje. A büntetőjogi eszközrendszer *ultima ratio* szerepe kétségtelenül azt jelenti, hogy akkor alkalmazandó, ha más jogági eszközök már nem elegendőek. Ugyanakkor ennek megítélésénél az Alkotmánybíróság nem a jogrendszer adott állapotát tekinti irányadónak, hanem figyelemmel van fejlesztésének lehetőségeire is. A jogi eszköztár hiányossága önmagában nem érv valamely magatartás bűncselekménnyé nyilvánítása mellett, nem teszi sem szükségessé, sem arányossá az alkotmányos alapjog büntetőjogi korlátozását.”³⁶ Ez az érvelés kellően alátámasztja és igazolja az AB „makacsságát”, ugyanakkor még inkább megerősíti a polgári jogba vetett hitet, a jogrendszer fejlesztésének lehetőségei alatt ugyanis feltehetően továbbra is a polgári jogi védelmi eszközöket értették alkotmánybíráink.

Említésre érdemes, hogy ilyen más jogági eszközt a médiajog területén is találhatunk. A rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény tartalmazott egy rendelkezést, mely

³⁰ 30/1992. (V. 26.) ABh.

³¹ A tartalomsemlegesség elvét, a köznyugalom megzavarására való alkalmasságot, a nyilvánvaló és jelenlévő személy fennállását, valamint a szükségesség-arányosság kritériumát vizsgálták elsősorban.

³² *Uo.*

³³ 12/1999. (V. 21.) ABh.

³⁴ 18/2004. (V. 25.) ABh.

³⁵ 95/2008. (VII. 3) ABh.

³⁶ 18/2000. (VI. 6.) ABh.

a gyűlölködők megnyilvánulásait igyekezte száműzni az elektronikus médiából (rádió, televízió). E tilalmakat lényegében a 2011. január 1-jén e törvény helyébe lépő, 2010. évi CIV. törvény is tartalmazza³⁷, melynek hatálya már valamennyi médiatartalomra, így az írott (nyomtatott és internetes) sajtóra is kiterjed. Ugyanakkor az AB e tilalmakat is következetesen a büntetőjogi mércékhez mérve ítélte meg, a büntetőjog által szankcionált gyűlöletre uszítással azonosítva azokat.³⁸

Az előbbieket kapcsán említésre méltó Sajó András véleménye is, miszerint a magyar felfogás a tartalmak megkülönböztetésének tilalmához ragaszkodva ellentétbe kerül az európai felfogással. Az EJEB ítélkezési gyakorlata szerint ugyanis – mint azt láthattuk is – vannak védelemre méltatlan tartalmak: részben éppen azok, amelyeket a 18/2004. (V. 25.) számú AB határozat által megsemmisített törvénymódosítással valószínűleg szankcionálni próbáltak.³⁹ Más kérdés, hogy az ilyen tartalmakkal szemben adott esetben polgári peres úton is fel lehetett volna lépni, a következőkben azonban látni fogjuk, hogy ez miért nem volt lehetséges.

3.2. A régi Ptk. vonatkozó rendelkezései és joggyakorlata

A közösségek, ill. azok méltóságának fokozott védelmének megvalósítása tehát már régóta foglalkoztatja a magyar kodifikátorokat, azonban az ennek érdekében tett – fent említett – sikertelen Btk.-módosítási kísérletek következtében már inkább polgári jogi eszközökkel próbált fellépni a jogalkotó a gyűlöletbeszéd ellen. Mielőtt azonban ezekre rátérnénk, érdemes áttekinteni a régi Ptk. gyűlölködő kifejezések ellen felhívható rendelkezéseit, valamint az arra épülő bírósági gyakorlatot egy meghatározó jogeseten keresztül szemlélítve azt.

Előző polgári jogi kódexünk nem tartalmazott kifejezett védelmi eszközt a gyűlöletbeszédrel szemben, hanem általánosságban védte a nyílt taxációval felsorolt, mindenki által tiszteletben tartandó személyiségi jogokat,⁴⁰ külön nevesítve a jó hírnév védelmét is. Utóbbi sérelmét jelentette különösen a más személyére vonatkozó, azt sértő,

³⁷ 2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól.

17. § A médiatartalom nem lehet alkalmas valamely nemzet, közösség, nemzeti, etnikai, nyelvi és más kisebbség vagy bármely többség, továbbá valamely vallási közösség elleni gyűlölet keltésére, ill. bármely felsorolt közösség kirekesztésére.

³⁸ KOLTAY: *i.m.* 2013, 174-177.

³⁹ SAJÓ ANDRÁS: *A faji gyűlölet igazolása büntetendő.* In: *Fundamentum*, 2004/4. sz. 24.

⁴⁰ Ezek sérelmét jelentette különösen az egyenlő bánásmód követelményének megsértése; a lelkiismereti szabadság sérelme és a személyes szabadság jogellenes korlátozása; a testi épség, az egészség, valamint a becsület és az emberi méltóság megsértése.

valótlan tény állítása, híresztelése, vagy való tény hamis színben való feltüntetése.⁴¹ Ezek megsértése esetén a sérelmet szenvedett fél a 84. § (1) bek. alapján tarthatott igényt a jogvédelemre.⁴² Noha a közösséghez való tartozásra irányuló sértések még nem álltak kifejezett tilalom alatt, de az levezethető volt az egyébként védelem alatt álló emberi méltóságból.⁴³ Ezt az álláspontot képviselte például Halmai Gábor is, aki az emberi méltóság megsértése esetén még azt is elképzelhetőnek tartotta, hogy egyes perekben a bíróságok a 84. § (2) bek. alapján a jogsértőkre a magatartásuk súlyosságával arányban álló, közérdekű célra fordítható bírságot is kiszabjanak.⁴⁴

A valóságban azonban, ha egy közösség tagja az előbbiekre hivatkozva pert indított, az elkövető könnyen kibújhatott a felelősség alól mondván, hogy magatartásával a vele szemben álló felet nem kívánta közvetlenül megsérteni. Ez leginkább abban nyilvánult meg, hogy a sajtó-helyreigazítás körében kimondott szabályokat a bíróságok nemcsak sajtó-helyreigazítási eljárásokban, hanem minden más személyiségi jogi perre kiterjesztve alkalmazták, így a gyűlöletbeszéd esetében felmerült személyiségi jogi kereseteket következetesen a PK. 13. számú állásfoglalásra alapítva utasították el a bíróságok. A PK 13. a sajtó-helyreigazítási per indításának feltételei kapcsán ugyanis kimondja, hogy sajtó-helyreigazítást csak az kérhet, akinek a személyére a sajtóközlemény – nevének megjelölésével vagy egyéb módon – utal, vagy akinek a személye a sajtóközlemény tartalmából felismerhető.⁴⁵

A bíróságok hibás jogértelmezését és az abból fakadó problémákat kitűnően illusztrálja az alábbi jogeset: ifj. Hegedüs Lóránt 2001-ben a MIÉP „Ébresztő” című, szélesebb körökhöz is eljutó ingyenes lapjában megjelent, felismerhetően a zsidó népről szóló cikkében a zsidókat „galíciái jöttmentek hada”-ként említette, s ellenséges, lázító hangnemben írt róluk. A cikk egyfajta konklúziója pedig már-már uszító jelleget ölt: „REKESZD KI ŐKET! MERT HA

⁴¹ 1959. évi IV. tv. a Polgári Törvénykönyvről. 75, 76, 82. §

⁴² a) jogsértés megtörténtének bírósági megállapítása; b) jogsértés abbahagyására való kötelezés, eltiltás a további jogsértéstől; c) nyilvános elégtétel; d) sérelmes helyzet megszüntetése, jogsértés előtti állapot helyreállítása, jogsértéssel előállott dolog megsemmisítése, ill. jogsértő mivoltától való megfosztása; e) kártérítés.

⁴³ Ez a megoldás egyébként a rendszerváltás utáni jogátvitel szempontjából nagy hatást gyakorló német Polgári Törvénykönyv (*Bürgerliches Gesetzbuch*) megoldásával rokonítható. S bár ez a magánjogi kódex sem nevesíti a közösségek védelmét, de a személyiségi jogokat általános érvennyel védő 823. § alapján polgári eljárás is indítható a közösséget ért sérelem esetén annak tagja által. [KOLTAY: i.m. 2013, 163.]

⁴⁴ HALMAI GÁBOR: *Gyűlöletbeszéd és személyiségi jogok*. In: *Fundamentum*, 2001/4. sz. 109.

⁴⁵ GÁRDOS-OROSZ FRUZSINA: *Polgári joggal a gyűlöletbeszéd ellen*. In: *Beszélő*, 2007/10. sz. (<http://beszelo.c3.hu/cikkek/polgari-joggal-a-gyuloletbeszed-ellen>, 2014. október 8.)

Az állásfoglalás kimondta továbbá, hogy a sajtóközlemény név nélküli határozatlan, burkolt utalásaival, bizonytalan megjelölésével lehetséges többek megsértése is. Ilyen esetben az érintett személyek közül bárki kérhet helyreigazítást, de csak a saját nevében, és a helyreigazítás tartalma is csupán annak a személyre korlátozódhat, aki igényt érvényesített.

NEM TESZED MEG, ŐK TESZIK MEG VELED!”⁴⁶ Ezt követően negyvenhárom értelmiségi személy pert indított személyhez fűződő jogaik megsértésének megállapítása, jogsértéstől való eltiltás, valamint ifj. Hegedűs Lóránt kártérítésre kötelezése érdekében, az eljárás azonban a felperesek – személyes érintettségük hiánya miatti – perbeli legitimációjának hiányában a kereset elutasításával zárult. Az ügyben indult két polgári peres eljárás jogerősen a PK 13. által megkövetelt egyértelmű beazonosíthatóság hiánya, vagyis pusztán formai ok miatt ért véget, a perbevitt igény tartalmi elbírálása nélkül. Ebből következően, – ahogy azt az ítélet indoklása is tartalmazza⁴⁷ – téves lenne az ítélet olyan módon történő értelmezése, hogy a sérelmezett szöveg alkalmazása megengedhető lenne.

Ezután nyújtotta be azonos tárgyú kereseti kérelmét Ádám György. A 2005 tavaszán lezárult eljárásban az első fokú bíróság az előzőektől eltérően megállapította, hogy a közzétett cikk annak kirekesztésre vonatkozó felszólításával megsértette a felperes személyiségi jogait.⁴⁸ Ellenben az alperes fellebbezése nyomán a másodfok és a Legfelsőbb Bíróság (ma: Kúria) a felperes perbeli legitimációjának hiánya miatt ismételten elutasította a felperes kérelmét a közvetlen érintettség hiányára alapozva. A bíróság érvelése szerint a személyiségi jogvédelem csak akkor érvényesíthető, ha a jogsérelem valamely felismerhető személlyel hozható kapcsolatba, a vitatott cikk viszont olyannyira általánosított, hogy az kizárta a megjelölt közösség bármely tagjának felismerhetőségét.⁴⁹

A fentiek tanúsága szerint tehát a bírói gyakorlat nem ismerte el azt, hogy az egyénnek – az adott közösséghez fűződő szoros kapcsolatánál fogva – akkor is keletkezhet nem vagyoni kára, ha a sértő közlés őt nem konkrét, beazonosítható módon illette, hanem a közösségére vonatkozott. Márpedig lehetőséget kell teremteni arra, hogy ha valakit személyes sérelem ér, akkor képes legyen megvédeni a jogait. S ugyan ezt a lehetőséget a régi rendszer is biztosította, ám a bírói jogértelmezés hibás volta miatt világossá vált, hogy szövegmódosítással kell egyértelművé tenni a jogalkotó akaratát.⁵⁰

⁴⁶ Kiemelés az eredetiben.

⁴⁷ A bíróság nem vitatja azt, hogy indokolt lenne a meghatározott, egzakt módon körülhatárolható társadalmi csoportok részére a közösséget, mint olyat érintő sérelmek esetére biztosítani akár az egyéni, akár a közösségi keresetindítás lehetőségét; ez azonban nem a jogalkalmazó bíróság, hanem a jogalkotó feladata, ám az ilyen irányú lépések elmaradtak. Ezek kapcsán utalt a már említett 30/1992-es AB határozatba foglaltakra is.

⁴⁸ A bíróság a PK 13.-at úgy értelmezte, hogy egy adott személyt ért jogsérelem miatt igényt csak az nem érvényesíthet, aki sérelmet nem szenvedett, mivel egyedül az érintett alkalmas annak eldöntésére, hogy őt érte-e sérelem, és ha igen, kíván-e ezzel kapcsolatban fellépni. A sajtóperekre vonatkozó szabályok alkalmazása ráadásul hátrányosabb helyzetbe hozná a jogosultat, mint amilyen őt az Alkotmányból következően megilletné, márpedig az Alkotmánnyal szemben álló jogértelmezés tilos, tekintettel arra, hogy az alapjogok vonatkozásában kiterjesztő értelmezésnek csak a jogosult előnyére lehet helye. Kifejtette továbbá, hogy az adott közösség valamennyi tagja sérelmet szenvedett, így közülük bárki perelhet.

⁴⁹ BÁRÁNDY: *i.m.* 39-42.

⁵⁰ GÁRDOS-OROSZ: *i.m.* 2007.; GÁRDOS-OROSZ: *i.m.* In: *Föld-rész*, 2009/3-4. sz. 145-146.

3.3. Az új Ptk. megalkotása előtti kísérletek

3.3.1. A T/3719. számú törvényjavaslat

A fentiekből kiindulva ezt a „patthelyzetet” kísérelte meg feloldani a jogalkotó, kiterjesztve a közösséghez való tartozáson alapuló személyiségsértő megnyilvánulásokra is a polgári jogi védelmet. A 2007 őszén benyújtott, T/3719. számú törvényjavaslat az egyén méltóságának sérelmét tette megállapíthatóvá, ha azt a közösséget érné atrocitás, amelyhez az egyén tartozik.⁵¹ Példálódzó jelleggel nevesített néhány ilyen védett közösséget képző tulajdonságot is, melyek a személyiség lényeges vonásának minősülnek (nemzeti vagy etnikai kisebbséghez való tartozás, vallás, világnézeti meggyőződés, szexuális irányultság és nemi identitás). A javaslat kifejezetten rögzítette a kimentési tilalmat, miszerint a jogsértő már nem hivatkozhat arra, hogy sérelmezett magatartása nem közvetlenül és felismerhetően a sérelem alapján igényt érvényesítő fél vagy felek ellen irányult. Mindezt azzal indokolták, hogy léteznek olyan életbeli esetek, amikor egy közösséget érő sértő megnyilvánulás, a közösség tagjainak emberi méltóságát, általános személyiségi jogait sérti. Ha az adott közösség kellően szűk, és olyan tulajdonság határozza meg, amely az emberi személyiség lényegi vonása, akkor a közösség elleni megnyilvánulás „átsugárzik” az adott közösséghez tartozó egyénekre. Idézték az AB álláspontját is miszerint az „általános személyiségi jog” részét képezi az önazonossághoz és önrendelkezéshez való jog is. Az önazonosság megválasztása pedig az egyén döntésén alapul, mivel az adott közösséghez az tartozik, aki magát a közösséghez tartozónak vallja. A javaslat emellett érvényesíthetővé tette az ilyen irányú igényeket az emberi és állampolgári jogok védelmét célzó közhasznú társadalmi szervezetek vagy alapítványok javára is.⁵²

A taláros testület azonban a javaslat megsemmisítését mondta ki, az ugyanis több sebből vérzett. Egyrészt diszkriminatívnak találták azt, mert a többségben lévő közösségeket meg sem említi, csupán a kisebbségben lévő csoportokról szól, de még azok közül is csak önkényesen szelektál.⁵³ Másrészt bár az AB elismerte, hogy bizonyos esetekben a közösséghez tartozás az ember személyiségének meghatározó eleme lehet, s így az védelmet

⁵¹ SMUK PÉTER: *Ostrom vagy felújítás alatt? A vélemény szabadság új határai.* In: *Közjogi Szemle*, 2013/2. sz. 27.

⁵² T/3719. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról.

⁵³ A gyűlölet nyilvánítása bárkivel szemben, bármilyen csoportjellemezője kapcsán történjék is, egyaránt lehet személyiséget sértő. Ezt a sérelmet pedig minden ember számára egyenlő jogok biztosításával és mindenkor e jogoknak az adott helyzet mérlegelésétől függő védelmével kell orvosolni. [BOYTHA GYÖRGY: *A gyűlöletbeszéd polgári jogi szankcionálásának alapjogi keretei.* In: *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2008/1. sz. 18.]

élvezhet, a „közösségek méltósága” önálló alapjogként mégsem értelmezhető, az „átsugárzásra” pedig túl tág keretek között és az egyén csoporthoz fűződő kapcsolatának intenzitásától függetlenül kerülhet sor. Harmadrészt a közhasznú szervezetek keresetek keresetindítási joga sérti a méltóságból levezetett önrendelkezési jogot. Ráadásul a módosítás a párhuzamos igényérvényesítés lehetőségét sem zárja ki, ami végeredményben a többszöri értékelés tilalmába is ütközne.⁵⁴ A határozat indoklása tehát nem az átsugárzást zárta ki, hanem annak módját ellenezte, ahogyan azt a Ptk. ominózus módosítása szabályozta. Ez pedig alapot adott a további próbálkozásokhoz.

Mindezt kiegészítve Kovács Péter párhuzamos indoklásában a nemzetközi jogi kötelezettségekre is felhívta a figyelmet. Emellett figyelemre méltó Trócsányi László párhuzamos indoklása is, aki úgy véli, hogy sem a védendő csoportok határozatlansága, sem a párhuzamos perlések lehetősége nem aggályos, csupán a joggyakorlat eszközeivel megoldható jogalkotási hiányosságnak tartja azokat. Megjelöli a joggyakorlat által meghatározandó szempontokat is, melyek alapján a védelem köre megfelelően szűkre lenne szabható, s ezáltal a fenti szabályokat alkotmányosan lehetne alkalmazni.⁵⁵ Kérdésként így inkább azt veti fel, hogy ez a fellépés reális elvárás lett volna-e a joggyakorlattól, ill., hogy a párhuzamos perlések korlátozását miként lehetett volna megoldani.

3.3.2. A T/6219. számú törvényjavaslat

Röviddel az AB fent említett határozatának meghozatala után, 2008 novemberében az Országgyűlés egy újabb törvényjavaslattal állt elő „az ember méltóságát súlyosan sértő egyes magatartásokkal szembeni védelem érdekében szükséges jogérvényesítési eszközök biztosításáról”, azzal a céllal, hogy megteremtse a gyűlöletbeszéd elleni eredményes, ugyanakkor az alkotmányosság akkor kifejtett keretei közötti polgári jogi igényérvényesítés lehetőségét.⁵⁶ A javaslat rendszertanilag furcsa képződmény volt, ugyanis a polgári jog területén foglalt helyet, de – ellentétben az ésszerű megoldással – nem az akkor hatályos Ptk.-t módosította, hanem annak testére mintegy „rátapadva” kívánta megoldani a

⁵⁴ 96/2008. (VII. 3) ABh.

⁵⁵ „(a) Konkrét jogsértésnek az egyén élethelyzetét alapvetően meghatározó közösséget kell érnie, amely közösséghez tartozásnak a megszüntetése a közösség tagja számára nem lehetséges, vagy az emberi méltóságának feladásával (önfeladással), illetőleg jelentős sérelmével járna; (b) a társadalom értékítélete szerint a konkrét sérelem alkalmas-e arra, hogy a sérelemmel célzott közösség tagjaiban a jogsérelem ismételt bekövetkezése miatti félelmet keltsen.”

⁵⁶ T/6219. számú törvényjavaslat az ember méltóságát súlyosan sértő egyes magatartásokkal szembeni védelem érdekében szükséges jogérvényesítési eszközök biztosításáról. Általános indoklás.

gyűlölködés korlátozásának problematikáját.⁵⁷ A rövidke törvény legfontosabb rendelkezése így szól: „A csoport tagjának személyhez fűződő jogát sérti, aki nagy nyilvánosság előtt a nemzeti, etnikai hovatartozás, a vallási meggyőződés vagy a szexuális irányultság által meghatározott csoportot sértő, céljában vagy hatásában megalázó vagy félelemkeltő magatartást tanúsít. Mentessül a jogkövetkezmények alól, ha bizonyítja, hogy a csoportot sértő magatartása – az eset összes körülményére figyelemmel – nem volt olyan súlyú, hogy az a csoport tagja személyhez fűződő jogának sérelmét okozta.” A kilátásba helyezett szankciók közt a Ptk.-ban felsorolt felróhatóságtól független szankciókra⁵⁸ hivatkozott a törvény, míg az ebből származó igényeket a jogsértéstől számított harminc napon belül lehetett volna érvényesíteni.⁵⁹

Ez a megoldás azonban továbbra is felemásnak mondható, hiszen a 2007-es Ptk.-módosító javaslat kapcsán felmerült aggályoknak csupán egy részét küszöbölte ki. Pozitívan értékelhető, hogy a beérkezett kereseteket a Fővárosi Törvényszéknek kellett volna egyesítenie, kizárva ezzel a párhuzamos perlekedés lehetőségét. Az aránytalan szankciókiszabás és a visszaélésszerű igényérvényesítés lehetőségét pedig a kártérítés elvetésével, a morális jellegű polgári jogi szankciókra korlátozódva kísérelte meg a jogalkotó. Vitathatatlan előrelépés a 2007-es javaslatához képest, hogy ezúttal nemcsak a kisebbségek, hanem a többség, adott esetben a magyar nemzet tagjai is védelmet kaphattak volna, valamint a védendő csoportok körét is sikerült leszűkíteni. A jogalkotó azonban nyilván ezúttal is abból indult ki, hogy valamely gyűlölködő kifejezés automatikusan sérti az adott csoportokhoz tartozókat, s habár a közérdekű kereset itt már nem szerepel, mégis megoldhatatlan helyzetet teremtené a beérkező keresetek akár végtelen száma, amit önmagában a harmincnapos jogvesztő határidő sem feltétlenül oldott volna meg. A legnagyobb problémát pedig a tényállásszerű magatartás meghatározása jelentette, mely komoly kihívás elé állíthatta volna a jogalkalmazókat. A sértő, megalázó vagy félelemkeltő magatartás tanúsítása ugyanis vagylagosan állnak egymás mellett, a javaslat mégis konjunktívan értette utóbbi kettőt a sértővel. Továbbá noha a mentesülés lehetősége egyértelművé teszi, hogy a tényállásszerű magatartásnak személyiségi jogot kell sértenie, a vélelem viszont a jogsértés mellett szól, amelynek megdöntése az alperes számára gyakorlatilag lehetetlen, hiszen a tény, hogy a felperes nem szenvedett lelki sérelmet bizonyíthatatlan.⁶⁰

⁵⁷ KOLTAY: *i.m.* 2013, 102.

⁵⁸ 1959. évi IV. tv. a Polgári Törvénykönyvről. 84. § (1) a-d); lásd 3.2. fejezet.

⁵⁹ T/6219. számú törvényjavaslat.

⁶⁰ KOLTAY: *i.m.* 2013, 102-103.; KOLTAY ANDRÁS: *A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban*. Budapest, 2009, Századvég Kiadó. 544-547.

A törvény hatálybalépését Sólyom László, az akkori köztársasági elnök akadályozta meg, aki vétőjogával élve megtagadta annak aláírását és előzetes normakontrollra az AB elé küldte, bár a testület az indítvány sorsáról végül nem döntött. Az államfő főként azt kifogásolta, hogy még nem volt megteremtve az átsugárzás alkotmányos lehetősége, ill. a fent tárgyalt vélelem gyakorlatban való megdönthetlenségének problematikáját is felvetette.⁶¹ Emellett aggályosnak tartotta párhuzamos perlekedést kiküszöbölő felperesi pertársaságot is, mivel a szabályozás átlagosító és csakis a jogsértés elvont súlyát tekintő konstrukciója alkotmányellenes. A per célja ugyanis annak megállapítása kell, legyen, hogy megsértették-e minden felperes személyiségi jogát, ehhez pedig minden felperes ügyét egyenként kellene vizsgálni és személyesen elégtételt adni. Ha nincs egyediesítés, nem beszélhetünk személyiségi jogok sérelméről sem.⁶² Hozzá kell tenni azonban, hogy a mértéktelen egyediesítés megoldhatatlan mértékű ügyterhet eredményezne a bíróságokon, ugyanakkor bizonyos igényeket, mint például az egyes egyének oldalán felmerülő kártérítési igényt, ill. annak mértékét csak az alapügytől elkülönítve lenne célszerű tárgyalni, megadva ezzel a személyes elégtételt.

A fentieket kiegészítve érdemes megjegyezni, hogy a külföldi jogrendszerekben ritka az ilyesfajta átsugárzás, de azt is láthattuk már, hogy egyes államokban általában szélesebb körben lép fel büntetőjog a gyűlölködő kifejezésekkel szemben. Így várható volt, hogy a jogalkotó nem fogja feladni a gyűlöletbeszéd elleni harcot, a következő csata azonban még váratott magára.

⁶¹ Meglátása szerint a megdöntéshez vizsgálni kellene, hogy a felperes valóban a méltóságában megsértettnek vélt csoport tagja-e, ill. milyen erősségű a kötelék fűzi ehhez a csoporthoz. Előbbieknél a felperesre hárulna a bizonyítási teher, így az alperesre csak annak bizonyítása maradna, hogy közlése nem volt olyan súlyú, hogy személyiségi jogokat sértsen.

⁶² KOLTAY: *i.m.* 2013, 103-104.

4. A HATÁLYOS JOGSZABÁLYI KÖRNYEZET

Egészen 2013-ig kellett várni a levegőben maradt 2008-as törvényjavaslat céljának megvalósításáig, amikor is hosszas előkészületek és számos parlamenti vita után elfogadásra került az új Polgári Törvénykönyv, mely tartalmaz egy, az előbbiekben tárgyaltaéhoz hasonló szabályt. Az új magánjogi kódex 2014. március 15-én hatályba is lépett, jelen vizsgálódás szempontjából pedig a 2:54. §-a a legjelentősebb, amely tulajdonképpen – részben a 2008-ban elbukott próbálkozások tanulságaiból kiindulva – létrehozta a személyiségi jogok érvényesítésének egy új mezejét, nevezetesen a közösségekkel szemben tanúsított sértő megnyilvánulások elleni polgári jogi igény érvényesítésének a lehetőségét.⁶³

Mielőtt azonban ennek elemzésére rátérnénk, fontos kitérni a szabályozás alkotmányos alapjaira is, minthogy e rendelkezés alkotmányosságát ezúttal már előrelátóan, az Alaptörvény módosításával is bebiztosította az Országgyűlés, azzal, hogy az új Ptk. elfogadása után kihirdette az Alaptörvény negyedik módosítását is, mely lehetővé teszi a méltóságukban sértve érzett közösségek tagjai számára a bíróság előtti igényérvényesítést.

4.1. Változások az Alaptörvényben

A 2013. április 1-jén hatályba lépett negyedik módosítás mindkét, a téma szempontjából releváns alapvető emberi jogot érintette, nevezetesen az emberi méltósághoz való jogot, valamint a véleménynyilvánítás szabadságát. Magyarország Alaptörvényéből az előbbi dominanciája olvasható ki. A benne foglalt Nemzeti Hitvallás szerint az emberi lét alapja az emberi méltóság. Ennek megfelelően a Szabadság és felelősség című fejezet II. cikke kimondja az emberi méltóság, mint minden embert megillető jog sérthetetlenségét, méghozzá elsőként az alapjogok sorában.

A véleménynyilvánítás szabadságához való jogot a IX. cikk (1) bek. deklarálja, a (2) bek. pedig „elismeri és védi a sajtó szabadságát és sokszínűségét, biztosítja a demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatás feltételeit.” Ehhez képest „újdonságként” jelent meg a IX. cikk (4) bekezdésben rögzített véleménynyilvánítási korlát: „A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi

⁶³ A rapid kodifikáció történetével kapcsolatban itt érdemes megemlíteni, hogy a Kodifikációs Főbizottság vezetője Vékás Lajos kifejezetten ellenezte e rendelkezés beiktatását, a Szerkesztőbizottság eredeti javaslata nem is tartalmazott szabályt a gyűlöltbeszéd tényállására nézve. [Lásd bővebben: VÉKÁS LAJOS: *Bírálat és jobbító észrevételek az új Ptk. Törvényjavaslatához (a zárószavazás előtt)*. In: *Magyar jog*, 2013/1. sz. 5-6.] A törvény zárószavazása előtt azonban még sietve elfogadták a 2013. február 10-én beterjesztett, – második ilyen irányú – módosító javaslatot, mely mint látni fogjuk a jogszabályi környezet további alakítását igényelte.

méltóságának a megsértésére.” Ennél is fontosabb a kifejezetten a közösségek védelmét célzó (5) bek.: „A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.”

A korábbi javaslatok tanulsága alapján nem meglepő a módosítás indoklása sem, miszerint mindez azért szükséges, hogy megteremtődjenek az alkotmányos alapjai annak, hogy a közösségek méltóságának megsértése esetén polgári jogi eszközökkel lehessen szankcionálni a gyűlölködő megnyilvánulások bizonyos eseteit. A jogalkotó ennek kapcsán utalt az AB korábbi gyakorlatára is, mely világossá tette, hogy törvényi szinten nem biztosítható hatékony fellépés a közösségek védelmének kiterjesztése érdekében.⁶⁴

A fentiek után az (5) bek. célja⁶⁵ egyértelműnek tűnik, a (4) bek. értelmezése viszont már kétséges. Az emberi méltóság védelme ugyanis eddig is általánosan elfogadott korlátja volt a szólásszabadságnak, most viszont már explicit módon is megjelenik az Alaptörvényben. Kérdés, hogy ez újításként értékelhető-e az alaphelyzethez képest, hisz szó szerint értelmezve az alapján a méltóság minden esetben a szólásszabadság felett állna, korlátozásának indokoltsága pedig fel sem merülhetne. Smuk Péter szerint a hazai alkotmányos felfogás számára azonban nem ez jelenti az igazi célkitűzést, hanem sokkal inkább a közösségek méltóságának védelme.⁶⁶ A Halmai Gábor és Kim Lane Scheppele által szerkesztett *Amicus Brief for the Venice Commission on the Forth Amendment to the Fundamental Law of Hungary* által is boncolgatott új szabály egyik értelmezése márpedig kétségtelenül az, hogy az a véleménynyilvánítási szabadság korlátozásának megítélésére vonatkozó, az Alaptörvény I. cikkének (3) bekezdésében foglalt korlátozási klauzulához képest egy azt lerontó speciális szabály. Ez az értelmezés azonban nyilvánvalóan olyan eredményre vezet, amely ellentétes a nemzetközi jogban elfogadott gyakorlattal. A szükséges mértékű korlátozást ugyanis az Alaptörvény korábban is lehetővé tette, tehát a módosítást csak azzal lehet indokolni, hogy az egy másfajta mércét is lehetővé kíván tenni, ez a mérce azonban – amennyiben a

⁶⁴ T/9929. számú törvényjavaslat Magyarország Alaptörvényének negyedik módosításáról. Részletes Indoklás.

⁶⁵ Észrevehetjük, hogy a közösségek méltósága inkább csupán mint államcél jelenik meg, semmint alapjog, hiszen a IX. cikk is az egyes közösséghez tartozó egyéneknek ad lehetőséget az igényérvényesítésre. Ez persze éppen elég ahhoz, hogy törvényt lehessen rá alapozni, hiszen alapjogot alkotmányos cél vagy érték érdekében lehet korlátozni. [GÁRDOS-OROSZ: *i.m.* 2013, 26.]

⁶⁶ SMUK: *i.m.* 26.

szükségességi mércénél kisebb védelmet biztosít a véleménynyilvánítás szabadsága számára – nem felelhet meg például az EJEK által alkalmazott standardoknak sem.⁶⁷

Ezt a kérdést az AB a következőképpen tisztázta: „A módosítás eredményeképpen tehát most már maga az Alaptörvény is kifejezetten nevesít egy olyan esetkört⁶⁸, ahol a véleménynyilvánítás szabadsága már nem érvényesül, azaz tulajdonképpen megtiltja az alapjoggal való tudatos visszaélést. E tilalom a véleménynyilvánítás szabadságát érintő normák alkotmányos vizsgálatakor elvi kiindulópontnak tekintendő rendelkezés.”⁶⁹ Ebből következően a méltóságot tudatosan sértő vélemények nem élvezik a IX. cikk védelmét és joggal való visszaélésnek minősülnek, de Koltay András szerint a szándékosság nélkül, ilyen hatást elérő vélemények esetében a jogalkalmazói mérlegelés a korábbiak szerinti terjedelemben szükséges marad.⁷⁰

Mindezek alapján az alkotmányos alaphelyzet úgy összegezhető, hogy az emberi méltóság és a véleménynyilvánítás szabadsága kiemelt helyet foglalnak el az alapjogok rendszerében, de a véleményszabadság egyes esetekben, – így a közösségekre irányuló méltóságsértő megnyilvánulások esetében is – meghajol az emberi méltóság előtt.⁷¹

Végül meg kell említeni, hogy a negyedik módosítás a záró rendelkezései között hatályon kívül helyezte az Alaptörvény hatálybalépése, vagyis a 2012. január 1. előtt meghozott alkotmánybírósági határozatokat, nem érintve ezen határozatok által kifejtett joghatásokat. Ez lehetővé tette volna azt is, hogy a jogalkotó a korábbi határozatok által megsemmisített Btk.-módosításokat is újjáélessze, ehelyett azonban egy a Btk.-beli közösség elleni uszításnál lényegesen kevésbé sértő magatartásokat szankcionáló rendelkezést iktatott az új Ptk.-ba. Ennek háttérében állhatott talán az is, hogy az utóbbi években a gyűlöletbeszéd elleni harc színhelye eleve a polgári jog területére tevődött, ill., hogy a korábbi AB határozatok továbbra is hivatkozási alapot képeznek.⁷² Ebből következően „a gyűlöletbeszéd alkotmányosságának megítélését tekintve sem lesz a jövőben teljes alkotmánybírósági *tabula rasa*, a korábbi döntéseket a testület nem fogja figyelmen kívül hagyni, így a gyűlöletbeszéddel kapcsolatban

⁶⁷ BÁNKUTI MIKLÓS – DOMBOS TAMÁS – HALMAI GÁBOR – HANÁK ANDRÁS – KÖRTVÉLYESI ZSOLT – MAJTÉNYI BALÁZS – PAP ANDRÁS LÁSZLÓ – POLGÁRI ESZTER – SALÁT ORSOLYA – SCHEPPELE, KIM LANE – SÓLYOM PÉTER – UITZ RENÁTA: *Amicus Brief a Velencei Bizottságnak az Alaptörvény negyedik módosításáról*. In: *Fundamentum*, 2013/3. sz. 14-16.

⁶⁸ Mások emberi méltóságának, illetőleg a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértése.

⁶⁹ 16/2013. (VI. 20.) ABh.

⁷⁰ KOLTAY: *i.m.* 2013, 107.

⁷¹ SMUK: *i.m.* 27.

⁷² 36/2013. (XII. 5.) ABh.: „Az Alaptörvény hatálybalépése előtt meghozott határozataiban foglalt érvek felhasználását kellő részletességgel indokolni kell.”

hozott korábbi döntések is relevánsak maradnak”⁷³, a jogalkotó ezért tanácsosabbnak tarthatta az azok által kijelölt úton való továbbhaladást.

4.2. Az új Ptk. 2:54. §-a

Rátérve az új Ptk. rendelkezéseire, a törvény természetesen továbbra is kimondja a személyiségi jogok általános védelmét, ám immáron kifejezetten az emberi méltóságból levezetve⁷⁴, s nevesíti a védendő személyiségi jogokat⁷⁵, melyek köre némileg ki is bővült. A 2:45. § pedig a jó hírnév megsértése mellett már a becsületsértés (más személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására alkalmas, kifejezésmódjában indokolatlanul bántó véleménynyilvánítás) fogalmát is meghatározza.

A 2:54. § (1) bek. szerint ezeket a személyiségi jogokat személyesen lehet érvényesíteni, az – ismerősen csengő – 2:54. § (5) bek. pedig így szól: „A közösség bármely tagja jogosult a személyisége lényeges vonásának minősülő, a magyar nemzethez, illetve valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez tartozásával összefüggésben a közösséget nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértő vagy kifejezésmódjában indokolatlanul bántó jogsérelem esetén a jogsértés megtörténtétől számított harmincnapos jogvesztő határidőn belül személyiségi jogát érvényesíteni. A közösség bármely tagja a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedésének kivételével a személyiségi jogok megsértésének valamennyi szankcióját érvényesítheti.” Az új Ptk. tehát elismeri a közösségről az egyénre átsugárzó sérelem konstrukcióját. Ez utóbbi rendelkezés ugyanis egyértelművé teszi a jövőben eljáró bíróságok számára, hogy a meghatározott feltételek fennállása esetén egy közösség tagja már igenis felléphet a közösségen keresztül rá átsugárzó sértő megnyilvánulásokkal szemben, így érvényesítheti az abból fakadó polgári jogi igényeit is.

A lehetséges jogkövetkezmények (2:51-53. §) igazodnak a korábbi szabályozáshoz, így továbbra is beszélhetünk felróhatóságtól független szankciókról⁷⁶ és kártérítési felelősségről⁷⁷.

⁷³ KOLTAY ANDRÁS: *A nagy magyar gyűlöletbeszéd-vita: a „gyűlöletre uszítás” alkotmányos mércéjének azonosítása felé.* In: *Állam- és Jogtudomány*, 2013/1-2. sz. 122.

⁷⁴ 2013. évi V. tv. a Polgári Törvénykönyvről. 2:42. § (2) „Az emberi méltóságot és az abból fakadó személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. A személyiségi jogok e törvény védelme alatt állnak.”

⁷⁵ Uo. 2:43. § Nevesített személyiségi jogok. Ezek sérelmét jelenti különösen az élet, a testi épség és az egészség; a személyes szabadság, a magánélet, a magánlakás; a becsület és a jó hírnév; a magántitokhoz és a személyes adatok védelméhez való jog; a névviseléshez való jog; valamint a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog megsértése, ill. a személy hátrányos megkülönböztetése.

⁷⁶ Uo. 2:51. § Felróhatóságtól független szankciók.

(1) Akit személyiségi jogában megsértenek, a jogsértés ténye alapján – az elévülési időn belül – az eset körülményeihez képest követelheti: a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítását; a jogsértés abbahagyását és a jogsértő eltiltását a további jogsértéstől; azt, hogy a jogsértő adjon megfelelő elégtételt, és ennek biztosítson

Ezek mellett lényeges újítként jelenik meg a sérelemdíj⁷⁸, ami nem vagyoni sérelem esetén követelhető. Mindemellett a 2:54. § (4) bek. lehetővé teszi az ügyész számára – az elévülési időn belül – az (5) bek. szerinti keresetindítást a jogosult hozzájárulása nélkül is, ha a személyiségi jog megsértése közérdekbe ütközik. Sérelemdíjat azonban nem, csak a felróhatóságtól független szankciókat érvényesítheti.

4.3. Kritikai észrevételek és javaslatok a 2:54. §-hoz

4.3.1. A védendő közösségek köre

Sorra véve a 2:54. § (5) bek. elemeit rögtön abba a kérdésbe ütközünk, hogy vajon mi minősül a személyiség lényeges vonásának? A törvény ezen a ponton ugyan valamelyest bővebb lett, hiszen a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez való tartozás mellett nevesíti a magyar nemzetet is, ami utalhat a többségben lévő közösségek jogainak az elismerésére, de még mindig nincs elég pontosan meghatározva. Nem fedi le ugyanis a lakosság minden védelemre méltó csoportját, a szexuális irányultságot és a nemi identitást például – a korábbi javaslatokkal ellentétben – nem tartalmazza, mint védett csoportképző szempontot.

A fenti kérdést boncolgatva a 13/2000. (V. 12.) és 14/2000. (V. 12.) számú határozataiban az AB is elismerte, hogy egy adott közösséghez való tartozás lehet az egyén méltóságának lényeges, védelemre érdemes aspektusa. Ez az emberi méltóság olyan részeleme, ami kifejezetten a közösséghez való tartozás okán éled fel, hisz egy közösségnek jogi szempontból nem lehet önálló méltósága. Magyarán ha többé nem tagja valaki egy közösségnek (pl. kilép egy vallási közösségből) a méltóságának ezen részeleme megszűnik. Ugyanakkor Koltay András felhívja a figyelmet arra, hogy mindenki egyszerre több kisebb, ill. nagyobb közösség tagja, így ez az aspektus túl tág. A közösséghez tartozás ugyanis nem bizonyítható, így

saját költségén megfelelő nyilvánosságot; a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását és a jogsértéssel előállított dolog megsemmisítését vagy jogsértő mivoltától való megfosztását.

⁷⁷ Uo. 2:53. § Kártérítési felelősség.

„Aki személyiségi jogainak megsértéséből eredően kárt szenved, a jogellenesen okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelheti a jogsértőtől kárának megtérítését.”

⁷⁸ Uo. 2:52. § Sérelemdíj.

(1) „Akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért.

(2) A sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire – különösen a sérelemdíjra köteles személy meghatározására és a kimentés módjára – a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni, azzal, hogy a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges.

(3) A sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire – különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására – tekintettel, egy összegben határozza meg.”

parttalanná válna a szabályozás, ha minden közösséget érintene, hiszen elegendő megvallani az identitást, ill. kinyilvánítani a közösséghez tartozást a jogérvényesítéshez. Koltay ezért valahogyan szűkítené a védelem körét, mégpedig olyasvalamire, amit a csoport tagjai nem tudnak levetkőzni, pl. testi fogyatékoság, szexuális preferencia. Azokat a közösségeket kell tehát megtalálni, amelyekhez való tartozás a tagok személyiségének a leginkább elválaszthatatlan, integráns, meghatározó részét képezi. Az AB két ilyen, a személyiség lényegét, teljességét meghatározó, az élet minden területét érintő csoportot nevezett meg: a vallási közösséget [4/1993. (II. 12.) ABh.] és a nemzeti vagy etnikai kisebbséget [22/1997. (IV. 25.) ABh.]. Ami pedig a magyar nemzetet illeti, felmerül a védelem szükségtelenségének elve, mivel a többség elvileg egyébként is biztonságban van, bár a kommunizmus uralma alatt láthattuk már ennek ellenpéldáját. A többség védelmét így legfeljebb a szerencsésebb történelmű országokban lehet elhagyni, nálunk még szükség van rá, hogy a magyarság megőrizze csoportidentitását.⁷⁹ Egyes szerzők szerint a magyar nemzet védelme mégis problematikus, mert dermesztő hatással lehet a politikai beszédre, ill. a közügyekkel kapcsolatban öncenzúrára sarkallhat, a véleménynyilvánítás szabadságának ilyen mértékű korlátozása viszont még a polgári jog eszközével sem tekinthető elfogadhatónak egy demokratikus társadalomban.⁸⁰

A fentieket összegezve arra a következtetésre juthatunk, hogy a védendő közösségek köre még kiegészítésre szorulna, amit egyszerűen lehetne orvosolni a törvényszöveg módosításával. Az összes védelemre érdemes csoportot persze lehetetlen lenne taxatíván felsorolni, így tanácsosabb lenne beemelni a felsorolás végére, hogy *a lakosság más csoportjához való tartozásával összefüggésben* is el lehet követni a sértő magatartást. E szövegrészt pedig a joggyakorlat tölthetné ki megfelelő tartalommal, a Btk. közösség elleni uszításról szóló tényállásából kiindulva például: fogyatékoság, szexuális irányultság és nemi identitás. Ugyanígy a magyar nemzet méltóságának védelme értelmezésénél is a bírói gyakorlatnak kell majd leszűkítenie a védelem körét, megfeleltetve azt az EJEB ítélkezési gyakorlatának, ami következetesen védi a közérdeklődésre számot tartó ügyekben történő véleménynyilvánítást.

⁷⁹ KOLTAY: i.m. 2013, 109-111.; KOLTAY ANDRÁS: *A közösségek méltóságának védelme*. In: *Iustum Aequum Salutare*, 2005/1. sz. 162-163.

⁸⁰ GÁRDOS-OROSZ FRUZSINA – PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: *Gondolatok a gyűlöletbeszéd polgári jogi szabályozásának jogi és jogpolitikai környezetéről*. In: *Állam- és Jogtudomány*, 2014/2. sz. 15-20.

4.3.2. A tényállásszerű magatartás és annak egyénre történő átsugárzása

A tényállásszerű magatartás meghatározásánál előrelépésként értékelhető, hogy annak súlyosan sértőnek vagy indokolatlanul bántónak kell lennie, és természetesen nagy nyilvánosság előtt kell megvalósulnia.⁸¹ Ez a szabály egyben tartalomsemleges, hiszen az eredmény bekövetkeztét a bíróságok eseti mérlegeléssel állapíthatják meg, a jogalkalmazáskor tehát kulcsfontosságú mérce lehet, hogy milyen kifejezőmód minősül súlyosan sértőnek, illetve indokolatlanul bántónak. Kérdés, hogy ez a kritérium az egyénre vagy a közösségre vonatkozik-e majd, továbbá, hogy ez a mérce mennyiben lesz objektív, vagy az adott, jogvédelmet kereső egyénhez kötött. Ennek során a bíróságok biztosan figyelembe veszik majd a becsületsértés gyakorlata során kialakult szempontokat is. A szabály nyelvtani értelmezéséből kiindulva pedig még az is elképzelhető lenne, hogy egy kevésbé sérülékeny közösséget, így például a magyar nemzetet kevésbé lehet megbántani ugyanazzal a magatartással, mint egy sérülékeny, hátrányos helyzetben levő kisebbséget (így az átsugárzás elvileg nem is lenne lehetséges).⁸² Koltay András álláspontját osztva azonban ezt nem tartanám elfogadhatónak. Egyrészt egy többségi közösség tagjai ugyanazzal az emberi méltósággal rendelkeznek, mint egy kisebbség tagjai; másrészt a többségi közösség tagja egy adott élethelyzetben könnyedén válhat kisebbséggé, amikor kiszolgáltatottsága is megnőhet; harmadrészt pedig, a többség védelme egyáltalán nem csökkenti a kisebbségek védelmének intenzitását.⁸³ Ugyanakkor a törvény indoklása ezek kapcsán csupán arra utal, hogy az Alaptörvény megteremti az átsugárzás lehetőségét. Azt viszont mégsem fogadhatjuk el, hogy a közösséget ért sérelem minden esetben átsugárzik az egyénre, azt csak nagyon szűk körben szabadna megállapítani.

Gárdos-Orosz Fruzsina szerint ehhez iránymutatást nyújthatnak akár a német alkotmánybíróság (*Bundesverfassungsgericht*) „*Soldaten sind Mörder*” határozatában [BVerfGE 93, 266 (1995)] foglaltak, mely szintén elismeri, hogy a kollektívára vonatkozó kijelentés elviekben el tudja érni az egyének becsületét. A testület úgy fogalmaz, hogy az átsugárzás »elsősorban az etnikai, faji, testi vagy szellemi tulajdonságokkal összefüggő kijelentéseknél fordulhat elő, ha a kijelentésből egy egész személyi körnek és egyben e

⁸¹ Érdemes megemlíteni, hogy az első ilyen irányú módosító javaslat szerint elegendő lett volna, ha a jogsérelem alkalmas arra, hogy a közösség tagjaiban megalapozottan fenyegetettség érzését keltse. Az indoklás szűk megfogalmazása szerint ez megteremti a kollektív defamáció elleni polgári jogi védelem lehetőségét. (T/7971/215. számú bizottsági módosító javaslat)

⁸² GÁRDOS-OROSZ: *i.m.* 2013, 26-27.

⁸³ KOLTAY ANDRÁS: *A gyűlöletbeszéd korlátozásának elméleti szempontjai*. In: *Iustum Aequum Salutare*, 2011/3. sz. 123.

személyi kör minden egyes tagjának kisebbségsége levezethető.« Ezen felül a német alkotmányjogi dogmatika szerint a sértésnek szándékosnak kell lennie, elsődlegesen kell irányulnia a sértett megalázására, továbbá értékelni kell, hogy a kijelentés egy vita részének tekinthető-e, illetve volt-e olyan társadalmi szituáció (pl. kampány), ami befolyásolta a kijelentés jelentőseget.⁸⁴

Az átsugárzás megállapíthatóságánál emellett figyelembe kell majd venni a csoport és tagjai közötti viszonyt: ennek – mint arra a védendő közösségek körénél már rávilágítottam – rendkívül intenzívnek kell lennie ahhoz, hogy a csoportot ért sértést a csoporttag alanyi joga megsértésének lehessen minősíteni. Egy ilyen kapcsolat függ a csoport nagyságától és körülhatárolhatóságától. Minél kisebb és minél világosabban elhatárolható a csoport a kívülállóktól, annál valószínűbb az átsugárzás a csoport tagjaira. Minél nagyobb a csoport, annál gyengébb az egyes csoporttag érintettsége.⁸⁵

Figyelemreméltó továbbá az új Ptk. generálklauzulái közé emelt értelmezési alapelv, mely hangsúlyozza: „E törvény rendelkezéseit Magyarország alkotmányos rendjével összhangban kell értelmezni.”⁸⁶ Ennek fényében a konkrét esetekben az eljáró bírának a mérlegelés során szem előtt kell tartaniuk, hogy a döntésükkel csak legitim cél érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben és az elérni kívánt céllal arányos módon korlátozhatják a véleménynyilvánítás szabadságát, tiszteletben tartva az alapvető jog lényeges tartalmát is.⁸⁷ Ez a minimális jelzés tehát direkt módon is felhívja a jogalkalmazók figyelmét arra, hogy a jogszabályok értelmezése során az Alaptörvény rendelkezéseit is figyelembe kell vennie. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha ismerik az alkotmányértelmezés sajátosságait, az AB gyakorlatát, és meg tudják ítélni egy jogszabály alkotmányos tartalmát.⁸⁸

Minderre tekintettel arra következtethetünk, hogy a súlyosan sértő vagy indokolatlanul bántó megnyilvánulások körvonalát és az átsugárzás korlátait is a bírói gyakorlatnak kell majd pontosan meghatároznia, szem előtt tartva a kisebbségvédelemre vonatkozó elvárásokat és a szólásszabadság alkotmányos korlátait. A túlságosan tág vagy következtelen értelmezés ugyanis biztosan a szólásszabadság aránytalan korlátozásához vezetne.

⁸⁴ A német alkotmánybíróság gyakorlata is alátámasztja tehát, hogy a közösségek méltóságának védelme esetében más a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozhatósága. [GÁRDOS-OROSZ: *i.m.* 2013, 27.]

⁸⁵ *Uo.* 27-28.

⁸⁶ 2013. évi V. tv. a Polgári Törvénykönyvről. 1:2. § (1) bek.

⁸⁷ Magyarország Alaptörvénye I. cikk (3) bek.

⁸⁸ GÁRDOS-OROSZ FRUZSINA: *Alkotmányos polgári jog?*. Budapest-Pécs, 2011, Dialóg Campus Kiadó, 146.

4.3.3. Az igényérvényesítés lehetőségei és korlátai

Az igényérvényesítés módját illetően érdekes helyzetet teremt, hogy a közösség minden egyes tagja számára biztosított a keresetindítás lehetősége a személyisége lényeges vonásával összefüggő sértéssel szemben, s szinte bármely polgári jogi szankció alkalmazását követelhetik. A jogalkotó céljának megvalósításához ez persze elengedhetetlen, de ez egyben lehetőséget teremt a „megélhetési pereskedősnek” a visszaélésekre. Mégpedig azért, mert ugyan – mint azt a következő fejezetben látni fogjuk – a Polgári perrendtartás legutóbbi módosítása már kizárja, hogy több per folyjon egymás mellett párhuzamosan, de csupán egy harmincnapos jogvesztő határidővel próbálja meg lecsökkenteni a jogalkotó az ily módon indítható keresetek számát, ezen időkorlát alatt azonban feltehetően nem csak a közösség ténylegesen sérelmet szenvedett tagjai jutnak el a keresetindításig. S minthogy bizonyíthatatlan, hogy az adott közösség konkrét tagja valóban sértve érzi-e magát, így bármennyire is szűkítené le a jogalkalmazó az igényérvényesítés mezejét, a sérelem kívülről történő, objektív megállapíthatósága esetén bárki támaszthat látszólag jogszerű igényt az elkövetővel szemben. Ez különösen a magyar nemzet, mint többségi közösség megsértése esetén jelenthetne gondot. Az előbbieket felvetik azt a nyugtalanító kérdést is, hogy a bíróság hogyan tudná kielégíteni akár felperesek százainak, ezreinek az igényeit.

Mindezekre a problémákra nehéz lenne kielégítő megoldást találni, véleményem szerint a *keresetindítási határidő tizenöt, esetleg húsz naposra való csökkentése* jelenthetne részmegoldást, ennyi idő alatt talán valóban csak az észlelné a jogsértést, akire nézve az ténylegesen negatív hatást gyakorolt, akár a környezetében élők negatív megnyilvánulásai, akár más, őt hátrányosan megkülönböztető módon.

Vita tárgyát képezheti továbbá az ügyész (4) bekezdésbe foglalt keresetindítási joga is, ugyanis első ránézésre általa az egyén önrendelkezési joga ismételten sérül. A felek perbeli rendelkezési jogával kapcsolatban az AB ugyanis rámutatott, hogy a „feleket megillető rendelkezési jog azt jelenti, hogy a fél anyagi és eljárási jogaival szabadon rendelkezik, így mindenkinek szabadságában áll anyagi jogainak eljárási érvényesítése, a bíróság igénybevétele, peres vagy nem peres eljárás kezdeményezése is.”⁸⁹ Ellenben az AB gyakorlatából azt is kivehetjük, hogy ügyész keresetindítási jogosultsága nem alkotmányellenes, ha a jogosult maga nem képes jogainak védelmére, ill. akkor sem, az személyek pontosan meg nem határozható és nagyobb csoportját érinti. Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény is

⁸⁹ 1/1994. (I. 7.) ABh.

biztosít ilyen perindítási jogot az ügyésznek, ha a jogsértés személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érinti.⁹⁰ A 2:54. § (4) bek. ugyan nem erre, hanem a közérdek megsértésére hivatkozik, de a közösségtől mint „jogosulttól” elképzelhetetlen lenne hozzájárulást kérni. A törvény indoklásából pedig tulajdonképpen az vehető ki, hogy e rendelkezés tényleges célja az, hogy ha a jogosult a rá irányadó harminc napon belül nem indít keresetet, akkor az ügyész ezen túl, az általános elévülési határidőn belül, közérdekből indíthasson keresetet. Ez pedig azt a célt kívánja megvalósítani, hogy a közérdeket sértő kollektív személyiségi jogi jogsérelem akkor se maradjon megtorlatlanul, ha a közösség egyik tagja sem érvényesíti igényét a határidőn belül.⁹¹ Mindemellett mivel egy közösséget érő kirívó jogsértés minden jó ízlésű állampolgárban is felháborodást kelthet, ezért indokoltnak tartom a jogérvényesítés lehetőségét a közérdekre hivatkozva az ügyész kezébe adni a keresetindításra jogosult hozzájárulása nélkül is.

A problémákat így inkább az veti fel, hogy az ügyész ezekben az esetekben a közösség képviselőjeként járna el, márpedig a közösség nem lehet a magánjog alanya⁹², így a magánjog számára értelmezhetetlen a közösséget ért kollektív személyiségi jogi sérelem. A közösségnek ugyanis nincs személyisége, amit sérteni lehetne, így nem lehet eljárni sem a nevében. Az elérni kívánt cél persze világos, de dogmatikailag hibás a választott megoldás és az Alaptörvény se látszik megalapozni ezt a konstrukciót, hiszen nem a közösség jogairól szól, hanem az egyénekéről. Gárdos-Orosz Fruzsina szerint talán tanácsosabb lett volna külön törvényben rendezni ezt a kérdést, még hozzá közjogi szankciókkal operálva (pl. közérdekű bírság).⁹³ A Ptk. magyarázata szerint ugyanakkor a polgári jogi viszonyok alanya csakis az ember, a jogi személyek és egyes korlátozott (relatív) jogképességgel rendelkező szervezetek lehetnek.⁹⁴ Az ügyésznek így inkább ki kellene választania valakit a sértett közösségből, viszont ennek mikéntje is elképzelhetetlennek tűnik a gyakorlatban.

Nem utolsó sorban a jogérvényesítő egyén oldalán is felmerül egy probléma: a 2007-es törvényjavaslatban rendezett kimentési tilalom változatlan hiánya. E nélkül a 2:54. § (5) célja gyakorlatilag kiüresedhet, de ez a cél egyébként is kiolvasható a módosított Alaptörvényből és a törvényhozó szándékából, a kifejezett rögzítés így elhanyagolható. Ehelyett bírói gyakorlat

⁹⁰ PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: *A polgári törvénykönyv esete a gyűlölet-beszéddel*. In: *Beszélő*, 2007/10. sz. (<http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-polgari-torvenykonyv-esete-a-gyulolelet-beszeddel>, 2014. október 8.)

⁹¹ T/7971/226. számú zárószavazás előtti módosító javaslat.

⁹² A magánjog történetileg is individualista felfogású jogrend maradt, mert a magánérdekek összeütközésének igazságos kiegyenlítése célja. [GÁRDOS-OROSZ: *i.m.* 2013, 33.]

⁹³ *Uo.* 33.

⁹⁴ VÉKÁS LAJOS (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, 2013, CompLex Kiadó, 31.

könnyedén orvosolhatja ezt a hiányosságot valamiféle iránymutatás kimunkálásával, ami kizárja, hogy a jogsértő ne hivatkozhasson a közvetlen sérelem hiányára.

4.4. A közösséghez tartozással összefüggő személyiségi jog érvényesítése iránt indított perek⁹⁵

Továbbhaladva a jogérvényesítés módjával kapcsolatos változások vizsgálatával, emlékezni kell a korábbi kísérletek eljárásjogi hiányosságaira is, melyeket ezúttal úgy kívánt megoldani a jogalkotó, hogy még az új Ptk. hatálybalépése előtt a Pp.-t is módosította, pontosabban kiegészítette a különleges eljárások körét egy új fejezettel: A közösséghez tartozással összefüggő személyiségi jog érvényesítése iránt indított perekkel (közösségi perek).

A szóban forgó pereket a Pp. az alperes belföldi lakó-, tartózkodási-, ill. székhelye szerint illetékes bírósághoz, pontosabban törvényszékhez telepíti⁹⁶, előbbieik megállapíthatósága hiányában pedig a Fővárosi Törvényszékhez. A keresetlevél általános kellékeit kiegészítve megköveteli annak az időpontnak a megjelölését, amikor a jogsértés megtörtént, ill. a rendelkezésre álló bizonyítékok csatolását, valamint a felperes nyilatkozatát arról, hogy a jogsérelemmel érintett közösséghez tartozik-e (e nyilatkozat egyben igazolja a felperes jogsérelemmel érintett közösséghez való tartozását). Az ugyanazon ténybeli alapból származó keresetek összekapcsolását a 2008-as javaslatához képest csak opcióként kezeli a törvény, növelve ezzel az egyéniesítés lehetőségét. A bíróság az előtte már folyamatban lévő ilyen pereknek az egyesítését ugyanakkor el kell rendelnie, ha az igények ugyanabból a ténybeli alapból származó jogsérelemmel függnék össze, azonos hatáskörű bíróság előtt folyamatban lévő ügyek esetén pedig a megelőzés elve irányadó.

Az előbbiekből kifolyólag már nem is aktuális Gárdos-Orosz Fruzsina és Pap András László azon problémafelvetése, miszerint az azonos bíróság előtt futó ügyek egyesítése csupán lehetőség lenne, s így előfordulhatna, hogy országszerte több per is folyjon egymás mellett⁹⁷, hiszen a Pp. elég világosan fogalmaz ebben a kérdésben. Egyrészt a már folyamatban lévő perek egyesítése kötelező, másrészt az alperes lakó-, tartózkodási-, ill. székhelye szerint illetékes törvényszék előtt indítható csak ilyen per. Ez a kérdés legfeljebb

⁹⁵ 1952. évi III. tv. a polgári perrendtartásról. 23., 347-348/B. §

⁹⁶ A közösséghez tartozással összefüggő személyiségi jog érvényesítése iránt indított perek a 23. § gb) pontja értelmében törvényszéki hatáskörbe tartoznak.

⁹⁷ Vö. GÁRDOS-OROSZ – PAP: *i.m.* 24-26.

akkor érdekes, hogyha több alperes is van, így akár különböző törvényszékek előtt is indulhatna eljárás. Ez eleve csak ritkább esetekben képzelhető el, viszont ekkor érvényesül a megelőzés elve, ami megoldást jelent erre a gyakorlati problémára.

A 2008-as javaslat egyik legnagyobb hibája is orvoslásra került, azzal, hogy amennyiben az előzőekben felvázolt módon egyesített „kiinduló” perben valamely felperes a közösséghez tartozással összefüggő személyiségi jogsértésből eredő kár megtérítése iránti követelést is érvényesít, a bíróság elrendeli annak önálló ügyként történő tárgyalását („kártérítési per”), lehetővé téve a személyes elégtétel megadását. Ezt a kártérítési pert egyúttal a per jogerős elbírálásáig fel is kell függeszteni, hiszen a kártérítés jogalapja a kiinduló per kimenetelétől függ. A felperesnek kedvező ítélet meghozatala esetén végül az általános szabályok szerint kell tárgyalni a kártérítési pert.

Érdemes ezen a ponton tárgyalni az aránytalan szankciókiszabás problematikáját, a 348/B. § (6) bek. ugyanis immáron erre nézve is tartalmaz egy korlátozó szabályt: „A jogsértés körülményeire – különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértés közösségre gyakorolt hatására – tekintettel megállapított sérelemdíjat egy összegben kell megítélni, ami a sérelemdíj iránti igényt érvényesítő felpereseket egyetemlegesen illeti meg.” Ha figyelmesen elolvassuk ezt a szakaszt, és összevetjük a Ptk. sérelemdíj kiszabásával kapcsolatosan rögzített mérlegelési szempontjaival, észrevehetjük, hogy a kettő eltér egymástól, ezzel pedig a Pp. eljárásjogi mivolta ellenére mintegy módosítja az anyagi jogszabályt a közösségi perekre vonatkozólag. Ez elég furcsa helyzetet teremt, amit egyszerűbb és dogmatikailag helyesebb lett volna úgy rendezni, hogy a Ptk. sérelemdíjjal foglalkozó szakaszában (2:52. §) kellett volna felültenni, hogy a 2:54. § (5) bek. alapján indított perekre milyen eltéréssel kell alkalmazni a sérelemdíj megállapítására vonatkozó általános szabályokat. Ugyanakkor ezt az alapvetően jól átgondolt mérlegelési rendszert a közösségi perekre nézve még a *jogsértő körülményeivel* is célszerű lenne *kiegészíteni*, lehetővé téve ezzel, hogy például nagyvállalatokra vagy kereskedelmi csatornákra nagyobb szigorral sújthasson le a jogalkalmazó, miközben a szerényebb anyagi körülményekkel bíró elkövetők sem lehetetlenülnének el. Emellett Halmai Gábor korábban említett álláspontját átültetve a jelenlegi szabályozásra, úgy vélem, lehetővé kellene tenni, hogy ha a sérelemdíj címén megítélhető összeg nem áll arányban a felróható magatartás súlyosságával, a bíróság a jogsértőre *közérdekű célra fordítható bírságot* is kiszabhasson. Ezáltal vissza lehetne szorítani annak lehetőségét, hogy a tehetősebb jogsértő úgymond „megvásárolja” magának a jogsértéshez való jogot. Továbbá láthatjuk, hogy ez a megszorítás csak a sérelemdíjra vonatkozik, hiszen az egyediesítés szellemében a kártérítési igények elkülönített perekben

kerülnek elbírálásra, e téren tehát még nincs megnyugtató megoldás az egymás mellett futó kártérítési perek okozta aránytalanságok kiküszöbölésére.

Végül kifejezetten üdvözlendő a 348/B. § (5) bekezdése, melyben felsejlenek a Trócsányi László már említett párhuzamos indoklásában javasolt bizonyítási kérdések. Eszerint „A bíróság a személyiség lényeges vonásának minősülő, a közösséghez tartozással összefüggő személyiségjegy vonatkozásában azt vizsgálja, hogy a közösséget bántó jogsérelem alkalmas lehet-e arra, hogy általában véve a közösséghez tartozó személy személyiségi jogának sérelmét is okozza.” Ez a rendelkezés azonban valamiféle objektív, az egyén érzékenységet figyelmen kívül hagyó mérce felállításának szükségességét sugallja, melyet a joggyakorlatnak kell majd kitöltenie egységes tartalommal. Továbbá érdemes lenne beiktatni emellé Trócsányi másik felvetését is, ami egyben a védendő közösségek körének leszűkítéséhez is segítséget nyújtana, vagyis *a konkrét jogsértésnek az egyén élethelyzetét alapvetően meghatározó közösséget kellene érnie, amely közösséghez való tartozásnak megszüntetése a közösség tagja számára nem lehetséges, vagy az emberi méltóságának feladásával (önfeladással), ill. jelentős sérelmével járna.*

A fentieket összegezve a közösségi perek szabályozása különösen azért érdekes, mert számos jogértelmezési kérdésre igyekszik választ adni. Ez a törekvés viszont messze túlmutat a polgári eljárásjog kompetenciáin, ám végeredményében mindenképpen előremutatónak mondható. Nemcsak a perek egyesítésének és együttes kezelésének esetleges anomáliáira kínál megoldást, „hanem az identitás azonosítására és az átsugárzás megállapításának módszertanára is iránymutatást fogalmaz meg a módosított eljárási törvény. Mindemellett egyértelműen utal arra, hogy a Ptk. személyeket ért jogsérelmeket kíván orvosolni, és nem az érintett közösség méltóságának a sérelmét kell a polgári bíróságnak vizsgálnia.”⁹⁸

⁹⁸ GÁRDOS-OROSZ – PAP: *i.m.* 26.

5. ÖSSZEGZÉS: LEHETSÉGES FORGATÓKÖNYVEK A 2:54. § ÉS A KÖZÖSSÉGI PEREK JÖVŐJÉRŐL

Láthattuk, hogy az új Ptk. gyűlöletbeszéd-szabályozása zavaros módon, zavaros alkotmányjogi környezetbe érkezett. A 2:54. § életre hívásához egyenesen az Alaptörvény célirányos módosítása volt szükséges, sőt még a Pp.-t is csak utólagosan igazították hozzá rohamléptekben és átgondolatlanul (egy „saláta törvényben”⁹⁹). Okkal feltételezhető tehát, hogy e törekvések megvalósítása, ill. az Alaptörvény és a Pp. ehhez igazodó „finomhangolása” a fentebb leírt hiányosságok és jogalkotói hibák miatt nem lehet elégséges ahhoz, hogy azok jelen formájukban tartósan rögzüljenek is. Azonban mindettől eltekintve összességében megállapíthatjuk, hogy e rendelkezések némi csiszolással és a bíróságok megfelelő jogértelmezésével nagyon is életképesek lehetnek még a jövőben, s megvalósíthatják céljukat: nevezetesen a közösségek méltóságának fokozott védelmét, s az annak érdekében történő hatékony fellépés lehetőségét.

Alátámasztja ezt az EJEB vonatkozó ítélezési gyakorlata, mely a Btk.-ba foglalt közösség elleni uszítás tényállásánál enyhébb magatartásokat is büntetendőnek talált. S bár a magyar hagyományokból kifolyólag ezeket a cselekményeket továbbra sem kriminalizálták, viszont a polgári jogi szankciókkal való fenyegetés is éppoly visszatartó erővel hathat még a későbbiekben. Ugyanakkor szem előtt kell tartani azt is, hogy azokat a cselekményeket, melyek az EJEB szerint sem sértették meg az Emberi Jogok Európai Egyezményének ominózus 10. cikkét, azokra polgári jogi szankciókkal sem szabadna lesújtani. Észrevehettük ugyanis, hogy ezekben az esetekben az elkövetők magatartása közvetve sem célozta bármely közösség megsértését, csupán közérdekű információkat tárt a nyilvánosság elé. Ebből kifolyólag a hasonló esetekben történő igényérvényesítés esetén az EJEB döntéseit a magyar jogalkalmazóknak sem szabad majd figyelmen kívül hagynia.

Az előbbiek kapcsán kiemelném a svédországi „gyűlöletbeszéd” esetét, melyet a büntetőjog *ultima ratio* jellegénél fogva nem tartok olyan súlyosnak, hogy büntetőjogi szankció alkalmazását kellene kilátásba helyezni az ilyen esetekben. Ugyanezt fejezi ki az AB ragaszkodása az Egyesült Államoktól átvett „*clear and present danger*” elvhez is. Ellenben az ilyen jellegű cselekmények enyhébb, polgári jogi úton történő szankcionálásának, mint arra az AB több határozatában is igyekezett rámutatni, már helye lehet egy demokratikus társadalomban is.

⁹⁹ 2013. évi CCLII. törvény egyes törvényeknek az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépésével összefüggő módosításáról.

Az új szabályozást igazolja továbbá ifj. Hegedűs Lóránt nagy vihart kavaró, gyűlölködő hangvételű cikke, mely a hosszas perlekedések ellenére is jogi következmények nélkül maradt, pusztán a felperesi legitimáció hiánya miatt. Ez az eset – mintegy utolsó cseppként a pohárban – világított rá arra, hogy a régi Ptk. téves értelmezéséből fakadó helytelen ítélkezési gyakorlatot kizárólag egy teljesen új szabályozással lehet felülmúlni, vagyis kifejezetten lehetővé kell tenni a sértett közösség tagjai számára a bíróság előtti igényérvényesítést. Az esetre visszaemlékezve megállapíthatjuk azt is, hogy a szóban forgó cikk a zsidó közösségre nézve nem csak súlyosan sértő, hanem indokolatlanul bántó is, így a hatályos jogi környezetben egy hasonló eset már minden kétséget kizáróan szankciókat vonna maga után.

Megjegyzem, hogy véleményem szerint egy demokratikus társadalomban a véleménynyilvánítás ilyen formáit valóban tiltani kell, de csak egy bizonyos mértékig. Nem szabad ugyanis figyelmen kívül hagyni a szükségesség-arányosság követelményét, és ahogy már említettem, az EJEK által következetesen alkalmazott mérlegelési szempontoktól sem szabad eltekinteni, melyeket, mint láthattuk a német alkotmánybíróság gyakorlata is követ (szándékosság vizsgálata, politikai és más közérdekű vélemények védelme). A bírói mérlegelésnek ezért fontos szerepe lesz a konkrét esetekben való döntéshozatal során. Ezen a ponton pedig kétségtelenül az egységes ítélkezési gyakorlat kialakítása jelenti majd a legnagyobb kihívást, ehhez azonban segítséget nyújtanak az imént felvetett aspektusok.

Végző soron tehát megállapítható, hogy kérdés rengeteg van, de válaszokra csak szórványosan lelhetünk. Az alkotmányjog és a polgári jog elvi dogmatikai rendszerének megfelelő szempontok kidolgozása egyértelműen a bíróságok feladata lesz, óriási kihívás elé állítva ezzel minden egyes jogalkalmazót. Mégis, megelőzve a joggyakorlat hiányában még ki nem kristályosodott problémákat, megfontolandó lenne a 2:54. §, ill. a Pp. a fentebb leírtaknak megfelelő módosítása, hiszen minden hibán még a joggyakorlat sem tudna felülkerekedni, sőt esetünkben még számtalan újat is generálhatna a jövőben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek, cikkek

1. BÁRÁNDY GERGELY: *A gyűlöletbeszéd Magyarországon*. Budapest, 2009, Sclar Kiadó
2. BALOGH LÍDIA – DINÓK HENRIETT – PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: *Jog által láthatatlan? A gyűlölet-bűncselekmények szabályozási kérdései és gyakorlati problémái*. In: *Fundamentum*, 2012/4. sz. 91–98.
3. BÁNKUTI MIKLÓS – DOMBOS TAMÁS – HALMAI GÁBOR – HANÁK ANDRÁS – KÖRTVÉLYESI ZSOLT – MAJTÉNYI BALÁZS – PAP ANDRÁS LÁSZLÓ – POLGÁRI ESZTER – SALÁT ORSOLYA – SCHEPPELE, KIM LANE – SÓLYOM PÉTER – UITS RENÁTA: *Amicus Brief a Velencei Bizottságnak az Alaptörvény negyedik módosításáról*. In: *Fundamentum*, 2013/3. sz. 5-36.
4. BOYTHA GYÖRGY: *A gyűlöletbeszéd polgári jogi szankcionálásának alapjogi keretei*. In: *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2008/1. sz. 10-20.
5. GÁRDOS-OROSZ FRUzsINA: *Alkotmányos polgári jog?*. Budapest-Pécs, 2011, Dialóg Campus Kiadó
6. GÁRDOS-OROSZ FRUzsINA: *Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikkének kiterjesztő értelmezése a magyar vonatkozású ügyek kapcsán*. In: *Föld-rész*, 2009/2. sz. 42-47.
7. GÁRDOS-OROSZ FRUzsINA: *Az új polgári jogi gyűlöletbeszéd-szabályozásáról*. In: *Fundamentum*, 2013/3. sz. 21-37.
8. GÁRDOS-OROSZ FRUzsINA: *Nemzetközi jogi standardok és magyar kísérletek a gyűlöletbeszéd büntetőjogon túli szabályozására*. In: *Föld-rész*, 2009/3-4. sz. 135–146.
9. GÁRDOS-OROSZ FRUzsINA: *Polgári joggal a gyűlöletbeszéd ellen*. In: *Beszélő*, 2007/10. sz. (<http://beszelo.c3.hu/cikkek/polgari-joggal-a-gyuloletbeszed-ellen>, 2014. október 8.)
10. GÁRDOS-OROSZ FRUzsINA – PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: *Gondolatok a gyűlöletbeszéd polgári jogi szabályozásának jogi és jogpolitikai környezetéről*. In: *Állam- és Jogtudomány*, 2014/2. sz. 3-26.
11. HALMAI GÁBOR: *Gyűlöletbeszéd és személyiségi jogok*. In: *Fundamentum*, 2001/4. sz. 105-109.
12. KOLTAY ANDRÁS (szerk.): *A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon – Alkotmányos és jogalkalmazói megközelítések, európai kitekintéssel*. Budapest, 2013, CompLex Kiadó
13. KOLTAY ANDRÁS: *A gyűlöletbeszéd korlátozásának elméleti szempontjai*. In: *Iustum Aequum Salutare*, 2011/3. sz. 111-124.

14. KOLTAY ANDRÁS: *A közösségek méltóságának védelme*. In: *Iustum Aequum Salutare*, 2005/1. sz. 147-169.
15. KOLTAY ANDRÁS: *A nagy magyar gyűlöletbeszéd-vita: a „gyűlöletre uszítás” alkotmányos mércéjének azonosítása felé*. In: *Állam- és Jogtudomány*, 2013/1-2. sz. 91-123.
16. KOLTAY ANDRÁS: *A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban*. Budapest, 2009, Századvég Kiadó
17. PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: *A polgári törvénykönyv esete a gyűlölet-beszéddel*. In: *Beszélő*, 2007/10. sz. (<http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-polgari-torvenykonyv-esete-a-gyulolet-beszeddel>, 2014. október 8.)
18. SAJÓ ANDRÁS: *A faji gyűlölet igazolása büntetendő*. In: *Fundamentum*, 2004/4. sz. 21-34.
19. SMUK PÉTER: *Ostrom vagy felújítás alatt? A véleményszabadság új határai*. In: *Közjogi Szemle*, 2013/2. sz. 25-34.
20. VÉKÁS LAJOS (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, 2013, CompLex Kiadó
21. VÉKÁS LAJOS: *Bírálat és jobbitó észrevételek az új Ptk. Törvényjavaslatához (a zárószavazás előtt)*. In: *Magyar jog*, 2013/1. sz. 1-7.

EJEB-döntések

1. Jersild v. Denmark application no. 15890/89, 1994
2. Ceylan v. Turkey application no. 23556/94, 1999
3. Garaudy v. France application no. 65831/01, 2003
4. Norwood v. the United Kingdom application no. 23131/03, 2004
5. Dink v. Turkey application nos. 2668/07, 6102/08, 30079/08 et al., 2010
6. Vejdeland and others v. Sweden application no. 1813/07, 2012

Alkotmánybírósági határozatok

1. 30/1992. (V. 26.) AB határozat
2. 1/1994. (I. 7.) AB határozat
3. 12/1999. (V. 21.) AB határozat
4. 13/2000. (V. 12.) AB határozat
5. 14/2000. (V. 12.) AB határozat
6. 18/2000. (VI. 6.) AB határozat

7. 18/2004. (V. 25.) AB határozat
8. 95/2008. (VII. 3) AB határozat
9. 96/2008. (VII. 3) AB határozat
10. 16/2013. (VI. 20.) AB határozat
11. 36/2013. (XII. 5.) AB határozat

Egyéb jogforrások

1. A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló new york-i egyezmény
2. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
3. Az Európa Tanács keretegyezménye a nemzeti kisebbségek védelméről (1995. február 2.)
4. Emberi Jogok Európai Egyezménye
5. 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról
6. 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
7. 2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól
8. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
9. 2013. évi V. tv. a Polgári Törvénykönyvről
10. Magyarország Alaptörvénye

Országgyűlési iratok

1. T/3719. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról
2. T/6219. számú törvényjavaslat az ember méltóságát súlyosan sértő egyes magatartásokkal szembeni védelem érdekében szükséges jogérvényesítési eszközök biztosításáról
3. T/7971/215. számú bizottsági módosító javaslat a Polgári Törvénykönyvről szóló T/7971. számú törvényjavaslathoz
4. T/7971/226. számú zárószavazás előtti módosító javaslat a Polgári Törvénykönyvről szóló T/7971. számú törvényjavaslat T/7971/219. számú egységes javaslatához
5. T/9929. számú törvényjavaslat Magyarország Alaptörvényének negyedik módosításáról